

20
20

Wykus pokolenia

Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań
Partyzanckich Armii Krajowej PONURY-NURT

Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej
Obwód Świętokrzyski

Płk cc. Jan Piwnik ps. „Ponury”, „Donat”, „Jaś”, „Janek” (1912–1944)

Jan Piwnik urodził się 31 sierpnia 1912 r. w chłopskiej rodzinie w Janowicach koło Opatowa. Jego matka Zofia z domu Kłonica była rodowitą Janowiczanką, natomiast ojciec, również Jan, pochodził z pobliskich Mirkowic.

Piwnik miał dwie siostry Agnieszkę i Katarzynę oraz brata Józefa. W 1923 r. ukończył mieszczącą się w Janowicach szkołę powszechną i starał dostać się do Męskiego Gimnazjum im. Joachima Chreptowicza w Ostrowcu Świętokrzyskim. Mimo pomyślnie zdanych egzaminów do szkoły nie został przyjęty od razu, lecz dopiero w następnym roku jako ekstern.

Po złożeniu w maju 1932 r. egzaminu dojrzałości, 11 sierpnia stawił się we Włodzimierzu Wołyńskim na VII kurs Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii. 1 lutego 1933 r. awansował na bombardiera, natomiast w dniu zakończenia kursu – 23 czerwca na plutonowego, otrzymując jednocześnie tytuł podchorążego artylerii. Pierwszym wojskowym przydziałem Piwnika był 10 pułk artylerii ciężkiej w Przemyślu, gdzie w okresie od 24 czerwca do 16 września 1933 r. odbył praktykę podoficerską, po której 21 września otrzymał stopień ogniomistrza.

11 grudnia 1933 r. rozpoczął się nowy etap w jego życiu. Został mianowany posterunkowym Policji Państwowej (PP) i otrzymał rozkaz stawienia się w Normalnej Szkole Fachowej dla Szeregowych PP w Mostach Wielkich w województwie wołyńskim. Kurs trwał od 3 stycznia do 2 czerwca 1934 r., ale już 26 maja Piwnik otrzymał skierowanie do policji w Warszawie. Pobyt w stolicy nie trwał jednak zbyt długo, bowiem 25 czerwca powołano go na szkolenie rezerwy do 10 pułku artylerii ciężkiej. Zakończył je 4 sierpnia, a już następnego dnia awansował na starszego ogniomistrza. Otrzymał także wniosek nominacyjny na podporucznika rezerwy artylerii. Sam awans nastąpił ze starszeństwem z 1 stycznia 1935 r.

Po szkoleniu w Przemyślu powrócił do policji warszawskiej, gdzie pracował w wydziale śledczym. Zajmował się ochroną osobistą premiera Leona Kozłowskiego, a po jego odwołaniu – premiera Walerego Sławka. 1 lutego 1935 r. awansował na starszego posterunkowego PP, natomiast 18 lipca został przeniesiony do Kowla w województwie wołyńskim, gdzie 1 marca 1936 awansował na przodownika PP.

Po kilku miesiącach, 1 września, został ponownie przeniesiony, tym razem na stanowisko dowódcy Posterunku PP w Kisielinie w powiecie horochowskim. Pełniąc tę funkcję 3 lipca 1937 r. zgłosił się do Szkoły Oficerów PP w Warszawie, gdzie do 29 kwietnia 1938 r. odbywał szkolenie. 1 maja otrzymał awans na starszego przodownika PP.

Kolejnym policyjnym przydziałem Piwnika, poczynawszy od 7 maja 1938 r., była stacjonująca w Warszawie, a ściślej mówiąc Gołędzinowie, Grupa Rezerwy Policyjnej (GRP). Początkowo pełnił funkcję dowódcy 1 plutonu w 1 kompanii grupy. Na tym stanowisku 27 lipca został powołany na wojskowe ćwiczenia 2 pułk artylerii ciężkiej w Chełmie (jego nowej macierzystej jednostki), gdzie uznano go za wzorowego oficera rezerwy. Szkolenie zakończył 22 sierpnia.

28 września 1938 r. z rąk premiera Felicjana Sławoja Składkowskiego otrzymał Brązowy Krzyż Zasługi za: „zasługi w służbie bezpieczeństwa publicznego”.

Jan Piwnik w wieku 18 lat.
Z zasobów Kwatery Majora
„Ponurego” w Janowicach.

Z siostrą Katarzyną, bratem Józefem
oraz bratem szwagra Wacławem
Sokołowskim. Archiwum Mieczysława
Sokołowskiego.

Starszy Przodownik Policji Państwowej odznaczony w 1938 r.
Brązowym Krzyżem Zasługi. Archiwum Marka Jedynaka.

3 kompania Grupy Rezerwy Policyjnej z Golędzinowa w 1939 r. w Częstochowie.
Z zasobów Kwatery Majora „Ponurego” w Janowicach.

5 kwietnia 1939 r.
objął dowództwo
1 plutonu 3 kompanii
GRP, a 1 maja
1939 r. awansował
do stopnia aspiranta
(pierwszy stopień
oficerski w policji).
Już 18 dni później
został p.o. dowódcy
3 kompanii. Warto
wspomnieć,

że w okresie 26 czerwca – 19 sierpnia odbył jeszcze 8-mio tygodniowy wojskowy kurs oficerów zwiadu artylerii w Mazowieckiej Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii w Zambrowie.

Podczas wojny obronnej 1939 r., od 2 do 7 września 1939 r., policyjna kompania Piwnika wraz z całą grupą golędzinowską wchodziła w skład Szybkiej Grupy Zaporowej ochraniającej przeprawy na Pilicy od Białobrzegów do Nowego Miasta nad Pilicą. Dalsza droga kompanii to szlak przez Warszawę ku granicy węgierskiej, którą przekroczyła 21 września i została internowana w miejscowości Felsőpakony, a następnie László Major. Podczas internowania Piwnik oprócz wzorowej organizacji obozu, za co zyskał uznanie władz węgierskich, wszedł w skład konspiracji przerzucającej ludzi do Francji. Po wyjściu na jaw tego procederu, 15 stycznia 1940 r. kompania została rozwiązana, a Piwnik miał być przeniesiony do cytadeli w Budapeszcie, a stąd do obozu karnego. Symulując ciężką chorobę został przewieziony do szpitala w Budapeszcie, z którego zbiegł 9 lutego 1940 r. i poprzez Jugosławię i Włochy dotarł 10 dni później do Paryża.

Po pozytywnym zweryfikowaniu w Polskich Siłach Zbrojnych, został wcielony w szeregi organizowanej 4 Dywizji Piechoty, początkowo do 4 pułku artylerii ciężkiej, a po rezygnacji z jego formowania, do 4 pułku artylerii lekkiej. Ze względu na fakt, że dywizja nie została do końca sformowana, nie wzięła udziału w bojach kampanii francuskiej i została drogą morską ewakuowana do Wielkiej Brytanii. Jan Piwnik został zaokręgowany w La Pallice 19 czerwca 1940 r., a na ląd brytyjski zszedł 3 dni później w porcie Plymouth.

Początkowo żołnierze dawnej 4 DP przebywali w okolicach Biggar w Szkocji, gdzie dowódca całości płk Stanisław Sosabowski starał się zorganizować z nich 2 Brygadę Strzelców, a następnie Kanadyjską Brygadę Strzelców. 19 lipca Piwnik został przydzielony do 4 dywizjonu artylerii lekkiej organizowanej brygady. W tym samym dniu jednostka została przeniesiona w okolice Eliock w Szkocji. 15 sierpnia została przekształcona w 4 Brygadę Kadrową Strzelców (4 BKS), a 2 września ukierunkowana na szkolenie sabotażowo-dyweryyjne z myślą o potrzebach konspiracji w okupowanej Polsce, stając się podstawą szkolenia cichociemnych.

Por. Jan Piwnik „Ponury” i ppor. Waldemar Szwiec „Robot” przed frontem II Zgrupowania, (Fot. BIP KG AK)

Jan Piwnik pragnąc powrotu do Ojczyzny wszechstronnie się szkolił. Wziął m.in. udział w kursie zaprawy dywersyjno-minerskiej w Inverlochy Castle pod Fort William; w pierwszym polskim kursie walki konspiracyjnej w Briggens pod Londynem; w IV kursie tężczości dla oficerów broni 4 BKS; w szkoleniu spadochronowym w Ringway pod Manchesterem; w III kursie samochodowym w Leven; w kursie tężczości i motorowym w Dundee; w uzupełniającym polskim kursie szturmowym przy III batalionie 4 BKS oraz w tzw. „kursie korzonkowym” w Dunkeld nad rzeką Tay, czyli w szkoleniu z przetrwania w terenie.

Dzięki wysokim notom, jakie otrzymał podczas poszczególnych kursów oraz pozytywnej opinii przełożonych z brygady, 20 marca 1941 r. awansował na porucznika.

7 października 1941 r. został oficjalnie przeniesiony do Sztabu Naczelnego Wodza, a trzy dni później zaprzysiężony na rotę Związku Walki Zbrojnej pod pseudonimem „Ponury” i wyznaczony do „pójścia” do Polski w roli cichociemnego. Start samolotu w operacji „Ruction”, podczas której został przerzucony do kraju, nastąpił wieczorem 7 listopada 1941 r. z lotniska Linton-on-Ouse koło Yorku. Lądowanie odbyło się na zrzutowisku „Ugór” w miejscowości Czatolin koło Skierniewic tej samej nocy.

Od początku grudnia 1941 r. do 9 kwietnia 1942 r. Piwnik pełnił funkcję Szefa Odbioru Zrzutów w Komórce Odbioru Zrzutów „Syrena” Komendy Głównej ZWZ-AK. 15 maja otrzymał przydział do Wydzielonej Organizacji Dywersyjnej „Wachlarz”, gdzie dowodził II odcinkiem. Zadaniem „Wachlarza” było prowadzenie dywersji na zapleczu frontu wschodniego oraz osłanianie powstania powszechnego, gdyby takowe w Polsce wybuchło. Na początku sierpnia 1942 r. wraz ze swym zastępcą, także cichociemnym por. Janem Rogowskim „Czarką” został aresztowany w Związku podczas jednego z wyjazdów w teren. Jednak niezdekonspirowani trafili do więzienia pod zarzutem włóczęgostwa. Po jakimś czasie udało im się zbiec i pod koniec września powrócić do Warszawy.

31 grudnia 1942 r. „Ponury” otrzymał rozkaz uwolnienia z więzienia w Pińsku swojego kolegi cichociemnego kpt. Alfreda Paczkowskiego „Wani” – dowódcy III odcinka „Wachlarza”. Akcja została pomyślnie przeprowadzona 18 stycznia 1943 r. przez oddział liczący 16 żołnierzy AK. Dzięki spektakularnemu sukcesowi Dowódca AK gen. Stefan Rowecki „Grot” 3 lutego nadał Piwnikowi oraz Rogowskiemu Ordery Wojenne Virtuti Militari V klasy. Sama akcja odbiła się potężnym echem w okupowanej Polsce, a jej plan był wykładany na szkoleniach dywersyjnych jako wzorcowy.

W okresie przekazywania struktur „Wachlarza” do Kierownictwa Dywersji („Kedyw”) (luty-marzec 1943 r.) „Ponury” pracował jako wykładowca na kursach organizowanych przez „Kedyw” KG AK, o kryptonimach „Szkoła”, „Zagajnik”, „Filtry”. W marcu na najwyższym szczeblu AK otrzymał zgodę na organizowanie oddziału partyzanckiego na rodzinnej Kielecczyźnie. Do 27 maja, kiedy ostatecznie przybył w Góry Świętokrzyskie, odbywał szereg podróży między Warszawą, a Kielecczyną.

Piwnik zorganizował Zgrupowania Partyzanckie, podzielone na trzy oddziały: I Zgrupowanie pod dowództwem cichociemnego por. Eugeniusza Gedymina Kaszyńskiego „Nurta”,

II – dowodzone przez cichociemnego ppor. Waldemara Szwieca „Robota” oraz

III – pod dowództwem ppor. Stanisława Pałaca „Mariańskiego”.

W szczytowym okresie liczyły one około 400 żołnierzy, dość dobrze wyszkolonych oraz uzbrojonych. „Ponury” zorganizował nawet produkcję pistoletów maszynowych wzorowanych na brytyjskich *Stenach*. Oprócz dowództwa zgrupowań od 4 czerwca 1943 r. pełnił również funkcję szefa „Kedywu” Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK.

Przysięga VII batalionu 77 pp AK, początek kwietnia 1944 r.
Fot. za Cezary Chlebowski, *Pozdrowcie Góry Świętokrzyskie. Reportaż historyczny*, Warszawa 1993.

Oficer Polskich Sił Zbrojnych
na Zachodzie. Archiwum Mieczysława
Sokołowskiego.

Zgrupowania początkowo wspólnie, a następnie samodzielnie prowadziły akcje sabotażowe, dywersyjne oraz otwartą walkę z okupantem, będąc niepokonanym przeciwnikiem od początku lipca do końca października 1943 r. Jednak ze względu na zdradziecką działalność zakonspirowanego u boku „Ponurego” agenta Gestapo ppor. Jerzego Franciszka Wojnowskiego „Motora”, Niemcy świetnie orientowali się w poczynaniach oddziału. Przyczyniło się to do licznych obław, które nękały partyzantów oraz do śmierci kilkudziesięciu z nich, w tym trzech cichociemnych: ppor. „Robota”, ppor. Rafała Niedzielskiego „Mocnego” oraz por. „Czarki”. Z tego powodu oraz ze względu na odmienny pogląd na prowadzenie działalności partyzanckiej niż komenda okręgu, 2 stycznia 1944 r. „Ponury” otrzymał rozkaz odwołujący go z dowództwa zgrupowań i 20 stycznia wyjechał do Warszawy.

Kolejnym przydziałem Piwnika był Okręg Nowogródzki AK, gdzie wyruszył 20 lutego 1944 r. w przebraniu pracownika niemieckiej organizacji Todt. Przybył na miejsce w trzeciej dekadzie lutego. Początkowo przebywał gościnnie w III Uderzeniowym Batalionie Kadrowym. 12 marca wszedł w skład sądu, który rozpatrywał sprawę rtm. Józefa Świdy „Lecha”, któremu zarzucono zaprzestanie walki z Niemcami i skierowanie się przeciwko partyzancie sowieckiej. 14 marca został szefem Ośrodka Szkolenia Strzeleckiego przy Nadniemeńskim Zgrupowaniu Batalionów Partyzanckich w Hołdowie, a pod koniec miesiąca objął stanowisko szefa „Kedywu” Ośrodka (Obwodu) AK Szczuczyn „tąka”.

Na początku kwietnia został mianowany dowódcą VII batalionu 77 pułku piechoty AK, który następnie przekształcono w Zgrupowanie „Zachód”. Pod

swym dowództwem miał ponad 700 partyzantów w czterech kompaniach. Prowadził liczne akcje dywersyjne i bojowe przeciwko wojskom niemieckim.

Starał się uregulować na własnych zasadach stosunki z partyzantką sowiecką.

W czerwcu 1944 r. rozpoczął realizację operacji krypt. „Burza” na podległym terenie.

Poległ 16 czerwca, idąc w pierwszej linii ataku na strażnicę graniczną w Bohdanach pod Jewłaszami.

Dwa dni później w Wawiórcie odbył się jego pogrzeb.

Jan Piwnik był żonaty z Emilią Malessą z domu Izdebską, którą poślubił 27 listopada 1943 r. w Warszawie. Nie miał dzieci. Został odznaczony m.in.: Brązowym Krzyżem Zasługi w 1938 r., Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami w 1944 r., dwukrotnie Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy w 1943 r. i 1944 r., Orderem Wojennym Virtuti Militari IV klasy w 1988 r. oraz Orderem Odrodzenia Polski w 2010 r.

Od 1991 r. Jan Piwnik ps. „Ponury” jest patronem Policji Świętokrzyskiej. 31 października 2012 r. Minister Obrony Narodowej podjął decyzję o pośmiertnym awansowaniu „Ponurego” do stopnia pułkownika. Akt mianowania wręczono rodzinie „Ponurego” 16 czerwca 2013 r. podczas „Uroczystości Wykusowych”.

Order Wojenny Virtuti Militari V klasy.
Fot. Wojciech Königsberg.

Wojciech Königsberg
Członek Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań
Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt”

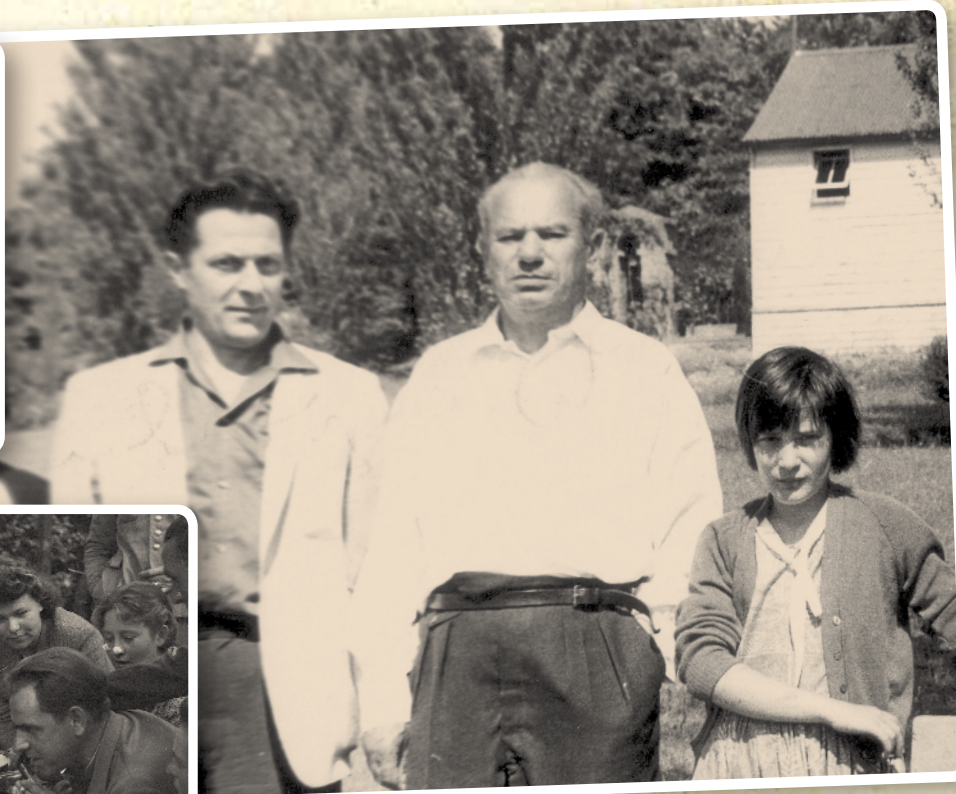
Mjr cc. Eugeniusz Gedymin Kaszyński „Nurt”, „Sęp”, „Mur”, „Zygmunt” (1909–1976)

Urodził się 22 sierpnia 1909 r. w Łodzi. Po maturze wstąpił do Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty. Do 1939 r. rozwijał swoją karierę wojskową. We wrześniu brał udział w wojnie obronnej. Internowany w obozie na Węgrzech, dostał się do Francji, gdzie w 1940 r. walczył w kampanii francuskiej. Po kapitulacji uciekł do Wielkiej Brytanii, gdzie został wyszkolony na skoczka spadochronowego. Sam zgłosił się na cichociemnego i w nocy z 1 na 2 października 1942 r. został zrzucony do Polski w ramach operacji „Chisel”. Dostał przydział do Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK i po pojawieniu się tam „Ponurego” został jego zastępcą. Opanowany, doskonale wyćwiczony, charyzmatyczny „Nurt” budził podziw, sympatię i szacunek wśród żołnierzy oraz cywilów. Po przeniesieniu Jana Piwnika na Nowogródczyznę, przejął jego oddziały i dowodził nimi, aż do rozwiązania Armii Krajowej.

Po wojnie wyjechał do Wielkiej Brytanii, gdzie pracował fizycznie. Nigdy nie zapominał o swoich żołnierzach. Do końca życia wspierał finansowo najbardziej potrzebujących, żyjących w ubóstwie i upadających na zdrowiu swoich towarzyszy broni. Umarł w samotności 24 marca 1976 r. Zgodnie z jego wolą, prochy zostały sprowadzone do Polski i złożone na Wykusie w 1994 r.

Ze zbiorów Instytutu Polskiego
im. W. Sikorskiego w Londynie

KALENDARIUM „NURTA”

- 22 sierpnia 1908 r. – przychodzi na świat w Łodzi jako syn nauczyciela gimnazjalnego
- 1931 r. – zdaje maturę i wstępuje do Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 2 w Biedrusku pod Poznaniem
- 1932 r. – po ukończeniu SPR dostaje przydział do 31 Pułku Strzelców Kaniowskich w Łodzi, równolegle wciąż intensywnie uprawia sport, m.in. gimnastykę, pięciobój (strzelanie, szermierka, pływanie, jeździectwo – skoki przez przeszkody, biegi przełajowe), jest instruktorem Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego (PWİWF) oraz członkiem Związku Strzeleckiego
- 1 stycznia 1935 r. – promocja na pierwszy stopień oficerski (ppor.)
- 1938 r. – przydział do 49 Pułku Piechoty Strzelców Huculskich w Kołomyi, jednocześnie podejmuje się prowadzenia Hufca PWİWF w Horodence (obecnie Ukraina)
- wrzesień 1939 r. – udział w wojnie obronnej w ramach Batalionu Obrony Narodowej „Stryj”
- 19 września 1939 r. – po przekroczeniu granicy polsko-węgierskiej zostaje osadzony w obozie dla internowanych
- jesień 1939 r. – po ucieczce z obozu przedostaje się do Francji, gdzie dostaje przydział do 8 pp 3 DP jako dowódca plutonu
- czerwiec 1940 r. – walczy w obronie Francji z hitlerowskim najeźdźcą, po kapitulacji Francji ewakuuje się do Wielkiej Brytanii gdzie wstępuje do dowodzonej przez płk. Stanisława Sosabowskiego 4 Brygady Kadrowej Strzelców (4 BKS)
- 9 października 1940 r. – 4 BKS zostaje przemianowana na 1 Samodzielną Brygadę Spadochronową, ppor. Kaszyński po przejściu kursu spadochronowego zostaje instruktorem w ośrodku spadochronowym w Ringway niedaleko Manchesteru gdzie szkolono cichociemnych
- 24 sierpnia 1942 r. – po zgłoszeniu się na cichociemnego i przejściu wszystkich kwalifikacji oraz ukończeniu wymaganych kursów zostaje zaprzysiężony na rotę AK
- 1/2 października 1942 r. – wspólnie z ppor. cc. Waldemarem Szwiecem „Robotem” zrzucony do Polski w ramach operacji „Hammer” na lądowisko „Rak” koło Siedlec
- 1 grudnia 1942 r. – po pobycie w Warszawie dostaje przydział do Komendy Okręgu Kielecko-Radomskiego AK jako inspektor dywersyj „Związku Odwetu”. Odpowiada za organizowanie patroli dywersyjnych, zdobywanie uzbrojenia i szkolenie żołnierzy
- 26 lutego 1943 r. – wspólnie z „Robotem” i pierwszymi podkomendnymi przeprowadzają śmiałą akcję na Baranowskiej Górze
- czerwiec 1943 r. – zostaje zastępcą por. cc. Jana Piwnika „Ponurego”, który przybywa w Góry Świętokrzyskie w celu sformowania oddziału partyzanckiego
- 2/3 lipca 1943 r. – akcja pod Łączną
- lipiec 1943 r. – po pierwszej obławie „Ponury” podejmuje decyzję o podziale oddziału na trzy zgrupowania, „Nurt” zostaje komendantem I Zgrupowania z bazą operacyjną na Wykusie (ok. 215 ludzi, trzy plutony: por. E. Domoradzkiego „Grota”, chor. T. Wagi „Szorta” oraz wachm. T. Wójcika „Tarzana”)
- 16 września 1943 r. – bitwa z niemiecką obławą na Barwinku
- zima 1943/1944 r. – jako dowódca kadrowego oddziału zgrupowań opiekuje się zdemobilizowanymi na czas zimy żołnierzami, jednocześnie czyni starania o pozyskanie nowej broni i amunicji (m.in. zainicjowano produkcję KIS-ów)
- 20 stycznia 1944 r. – po odwołaniu „Ponurego” na Nowogródczyznę zostaje dowódcą Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”

28 stycznia 1944 r. – przesłuchanie
i likwidacja w Milejowicach
agenta Gestapo Jerzego
Wojnowskiego „Motora”

3 maja 1944 r. – awansowany na kapitana

5/6 czerwca 1944 r. – akcja pod
Milkulowicami na pociąg

30 czerwca 1944 r. – akcja na komendanta
Placówki Sipo i SD Schultza w Opatowie

lipiec–sierpień 1944 r. – oddział „Nurta” (w dyspozycji ppłk. „Lina”) kontroluje terenu na południe od pasma
Jeleniowskiego (tzw. „Republika Wszachowska”, ok. 150 km²)

15 sierpnia 1944 r. – oddział „Nurta” zostaje przeformowany w I batalion 2 pp Leg. AK

26/27 sierpnia 1944 r. – bój w Dziebałtowie k. Końskich

2–3 września 1944 r. – bój pod Radoszycami i Grodziskiem

13 września 1944 r. – walki pod Miedzierzą i Kawęczynem

8 października 1944 r. – „Nurt” przejmuje dowodzenie 2 pp Leg. AK

29–30 października 1944 r. – bitwy pod lipnem i Chotowem

14 listopada 1944 r. – rozwiązanie I batalionu 2 pp Leg. AK w rejonie Świniej Góry

zima 1944/1945 r. – kwateruje w Przyłęczku pod Jędrzejowem

18 stycznia 1945 r. – awans na stopień majora ze starszeństwem od 1 stycznia 1945 r.

sierpień 1945 r. – przez Czechosłowację, przedostaje się na teren Niemiec, dociera do macierzystej
jednostki – 1 Samodzielnej Brygady Spadochronowej (1 SBS)

8 października 1946 r. – w szeregach 1 SBS powraca do Szkocji, tam zostaje zdemobilizowany.

Zamieszkał w Londynie (w domu przy 11 Leopold Road, który do dziś jest siedzibą Studium
Polski Podziemnej). Ciężko pracuje fizycznie, jest załamany a ożywia się jedynie podczas
nielicznych spotkań z towarzyszami broni, którym udaje się go odwiedzić. Przebywa
również pod opieką Wandy Piłsudskiej w Mabledon Hospital (szpitalu psychiatrycznym dla
żołnierzy polskich, którym zawiedzione nadzieje nie pozwalały żyć). Nie założył rodziny.

24 marca 1976 r. – umiera nagle w Londynie

9 kwietnia 1976 r. – o godzinie 14 w polskim kościele pw. św. Andrzeja Boboli żegnają go koledzy,
podwładni i przyjaciele. „Nurt” spoczął na londyńskim cmentarzu Gunnersbury obok
gen. Józefa Hallera, gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora”, innych cichociemnych oraz
górującego nad nagrobkami pomnika poświęconego ofiarom Katynia 1940 r.

wrzesień 1993 r. – staraniem podkomendnych ze Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK
„Ponury” – „Nurt”, prochy Kaszyńskiego zgodnie z jego wolą przylatują do kraju.

11 czerwca 1994 r. – powtórny pogrzeb Komendanta „Nurta”, prochy zostają złożone przy kapliczce
na Wykusie.

*hm. Michał Nowakowski
ZHR Skarżyno-Kamienna*

Zainteresowanych szczegółami z życia Kaszyńskiego do publikacji Marka Jedynaka i Renaty
Ścisłewskiej-Skrobisz, *Major Eugeniusz Gedymin Kaszyński „Nurt”, „Mur”, „Zygmunt” (1909–1976)*.
Książka dostępna w wersji on-line na blogu Wokół Wykusu (www.ponury-nurt.blogspot.com)
i w serwisie Academia.edu

Ordre de bataille

Zgrupowania Partyzanckie AK „Ponury”

dowódca	por. cc. Jan Piwnik „Donat”, „Ponury” (4 VI 1943 – 2 I 1944 r.)
I zastępca dowódcy	por. cc. Eugeniusz Kaszyński „Nurt” (od 2 I 1944 r.)
adiutant	por. cc. Eugeniusz Kaszyński „Nurt”
szeft sztabu	por. Leszek Popiel de Choszczak „Antoniewicz”
oficer wywiadu	ppor. Marian Dziubiński „Marian”
	ppor. Wincenty Waligórski „Witek”, „Zbigniew”, „Wujek”

PLUTON OCHRONNY

dowódca	pchor. Albin Hop „Stefanowski” (do 8 VIII 1943 r.)
	pchor. Marian Wikło „Marian” (od 8 VIII 1943 r.)

ZWIAD KONNY

wachm. Tomasz Wójcik „Tarzan”

I ZGRUPOWANIE

dowódca	por. cc. Eugeniusz Kaszyński „Nurt”
1 pluton	ppor. Euzebiusz Domoradzki „Grot”
2 pluton	chor. Tomasz Waga „Szort”
3 pluton	por. Jerzy Oskar Stefanowski „Habdank”

II ZGRUPOWANIE

dowódca	ppor. cc. Waldemar Szwiec „Robot” (zg. 14 X 1943 r.)
	ppor. lek. Jerzy Ryfiński „Dalski” (14–16 X 1943 r.)
	por. Marian Janikowski „Kmicic” (od 16 X 1943 r.)
1 pluton „warszawski”	por. cc. Jan Rogowski „Czarka” (15 VI – 3 VII 1943 r.)
	ppor. cc. Rafał Niedzielski „Rafał”, „Mocny” (zg. 4 IX 1943 r.)
	ppor. lek. Jerzy Ryfiński „Dalski” (od 4 IX 1943 r.)
2 pluton „Wilka”	kpr. Józef Domagała „Wilk” (zg. 3 VIII 1943 r.)
	plut. Maciej Szczepański „Maciek” (od 4 VIII 1943 r.)
3 pluton „konecki”	kpr. Tadeusz Jencz „Ksiądz”, „Allan”

III ZGRUPOWANIE

1 pluton	ppor. Stanisław Pałac „Mariański”
2 pluton	ppor. Władysław Czerwonka „Jurek”
	kpr. pchor. Władysław Wasilewski „Oset” (zg. 6 VIII 1943 r.)
	kpr. Jan Czernikiewicz „Walter” (od 6 VIII 1943 r.)

I batalion 2 pułku piechoty 2 Dywizji Piechoty Legionów AK

dowódca

por./mjr cc. Eugeniusz Gedymin Kaszyński „Nurt” (do 8 X 1944 r.)

ppor./kpt. Stanisław Pałac „Mariański” (od 8 X 1944 r.)

I zastępca dowódcy

ppor./kpt. Stanisław Pałac „Mariański” (do 8 X 1944 r.)

II zastępca dowódcy

ppor./kpt. Leszek Popiel de Choszczak „Antoniewicz”

kwatermistrz

strz. z cenz. Julian Materek „Szach”

szeft kancelarii

strz. z cenz. Mieczysław Cebula „Baca”

SANITARIAT

lekarz

Ryszard Goller „Łada”

lekarz

Edmund Grenda „Hanusz”

lekarz

Władysław Chachaj „Andrzej”

szeftowa sanitariuszek

Anna Lubowicka „Hanka”

ZWIAD KONNY

dowódca

wachm. Tomasz Wójcik „Tarzan” (do 10 VII 1944 r.)

ppor. Stanisław Skotnicki „Bogoria” (od 10 VII 1944 r.)

1 KOMPANIA

dowódca

ppor. Władysław Czerwonka „Jurek”

1 pluton

ppor. Aleksander Zalewski „Lisek”

2 pluton

brak danych

3 pluton

por. NN „Sosna”

4 pluton broni ciężkiej

kpr. pchor. Wojciech Pilecki „Brochwicz”

2 KOMPANIA

dowódca

ppor. Marian Świdorski „Dzik”

1 pluton

ppor. Józef Kempiański „Krótki”

2 pluton

pchor. Zenon Kazubiński „Filip”

3 pluton

pchor. Michał Orzechowski „Szafran”

3 KOMPANIA

dowódca

chor. Tomasz Waga „Szort”

1 pluton

pchor. Andrzej Gawroński „Andrzej”

2 pluton

ppor. Stanisław Kotwa „Pomian”

4 KOMPANIA

dowódca

ppor. Jerzy Oskar Stefanowski „Habdank”

1 pluton

sierż pchor. Romuald Szumilewicz „Gwer”

2 pluton

pchor. Władysław Stefanowski „Jawa”

5 KOMPANIA (W ORGANIZACJI)

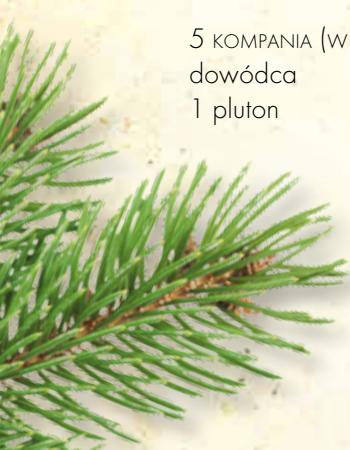
dowódca

por. Marian Janikowski „Kmicic”

1 pluton

kpr. pchor. Mieczysław Młudzik „Szczytniak”

oprac. dr Marek Jedynak
Delegatura IPN w Kielcach

Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt”

Po 12 latach od zakończenia II wojny światowej, 15 września 1957 r. na uroczysku Wykus w lasach siekierzyńskich, 10 km na południe od Wąchocka, miało miejsce pierwsze po wojnie oficjalne spotkanie weteranów Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” i I batalionu 2 pułku piechoty Legionów AK „Nurta”. Najważniejszym momentem zjazdu było odsłonięcie i poświęcenie kapliczki Matki Bożej Bolesnej – patronki żołnierzy, którą ufundowali ze składek byli partyzanci i ich sympatycy. Na obelisku wyryto pseudonimy wszystkich poległych, służących pod rozkazami „cichociemnych” – mjr. Jana Piwnika „Ponurego” i mjr. Eugeniusza Kaszyńskiego „Nurta”. Dzień ten przeszedł do historii jako oficjalna data powstania Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt”.

Wrześniowy zjazd był wynikiem „odwilży”, która nastąpiła po okresie stalinowskich prześladowań. Stała się impulsem dla rozrzuconych po całym kraju żołnierzy AK. Dotychczas wielu z nich było represjonowanych za działalność w latach okupacji niemieckiej, jak i w latach 1945–1956 w konspiracji antykomunistycznej

(m.in. w „NIE”, Delegaturze Sił Zbrojnych na Kraj i Zrzeszeniu „Wolność i Niezawisłość”).

Duża grupa weteranów przystąpiła także do odbudowy kraju ze zniszczeń. Jednak bez względu na obraną życiową drogę, wszyscy zjeżdżali się na Wykus.

Wzgórze 326 (tzw. „Kropka”), w pobliżu którego stanęła kapliczka, było przepiękną historią. W leśnych ostępach biwakowali uczestnicy powstania styczniowego lat 1863–1864. Było także miejscem obozowania i walk Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” w 1943 r. Wraz ze swoimi niepodległościowymi tradycjami stało się miejscem symbolicznym dla pokoleń dojrzałych podczas wojny, a także dla przedstawicieli następnych generacji, dorastających w rzeczywistości PRL. Największy wpływ na to miał funkcjonujący w Polsce system komunistyczny.

Msza święta polowa na Wykusie, połowa lat 80-tych

Weterani AK w większości nie utożsamiali się z panującym ustrojem politycznym. Nie byli też w stanie w pełni zaakceptować istoty i celów Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, będącego ich jedynym oficjalnym reprezentantem. Monopolistyczna organizacja była jedną z wielu satelitów PZPR. Był to najważniejszy powód, który zdecydował o tym, że żołnierze „Ponurego” i „Nurta” postanowili o rozpoczęciu nieformalnej i niezależnej działalności, z wszystkimi tego konsekwencjami.

Gremialna decyzja byłych partyzantów od pierwszych chwil spotkała się z obiekcjami ze strony czynników politycznych. W obawie przed utratą władzy, komuniści podejmowali wszechstronne przeciwdziałania wobec grupy próbującej wybić się na autonomię. W tym zakresie przodowały instancje partyjne i instytucje administracji rządowej wszystkich szczebli, ZBoWiD, a także „stojąca na straży socjalizmu” Służba Bezpieczeństwa.

W takich warunkach Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” – „Nurt” funkcjonowało przez 32 lata. Działalność tę można podzielić na trzy okresy. Pierwszy przypadł na lata

1957-1968. Skutkiem końca epoki stalinizmu i zwiększonej wolności słowa był powrót do powszechnej świadomości faktu istnienia Armii Krajowej i jej znaczenia w II wojnie światowej. Omawiana społeczność

weteranów funkcjonowała wówczas przede wszystkim „do wewnątrz” grupy, a pierwsze inicjatywy miały charakter wzajemnego wsparcia w otaczających ich realiach Polski Ludowej.

Dla powstającego Środowiska od samego początku najważniejszym miejscem była polana z kapliczką Matki Boskiej Bolesnej. Stała się miejscem dorocznych partyzanckich spotkań, które niemal do końca lat sześćdziesiątych XX w. odbywały się w rocznicę październikowej oblavy na zgrupowania „Ponurego” (28 października 1943 r.). Jesienna pora nie sprzyjała biwakowaniu. Uczestnicy zjazdów zwykle składali kwiaty, palili światła i odwiedzali leśne mogiły, poczym rozjeżdżali się do swoich domów.

Lata 1957-1968 były także czasem kształtowania się struktury Środowiska, zasad wzajemnego współżycia i systemu wartości. Pomimo zbiorowości byłych żołnierzy nawykłych do rozkazów i poruczeń, była to grupa nad wyraz demokratyczna. Jej członkowie przestrzegali swoich niepisanych zasad. Jednocześnie byli zdolni podporządkować się decyzjom Rady Starszych Środowiska. Nie bez znaczenia były tu postawy oficerów i wojennych dowódców, wokół których skupiło się całe życie kombatanów. W pewnym stopniu odtworzone zostały zależności z okresu walk, czego odbiciem była funkcja przewodniczącego Rady. Funkcję tę mieli pełnić kolejno najwyżsi oficerowie. Najwyższy stopniem mjr Eugeniusz Kaszyński „Nurt” przebywał na emigracji w Wielkiej Brytanii. Z tego powodu pierwszym przewodniczącym został Stanisław Pałac „Mariański” - ostatni dowódca I batalionu 2 pp Leg. AK (nominowany 8 października 1944 r.).

Niezwykle ważnym czynnikiem, kształtującym oblicze grupy, była wspomniana decyzja o funkcjonowaniu poza strukturami ZBoWiD. Podjęta została pod koniec lat pięćdziesiątych, gdy stało się jasne, że „odwilż”

była tylko złudzeniem, a komuniści nie zamierzali zmieniać swojej polityki wobec zwykłych obywateli. Następstwa usamodzielnienia się były łatwe do przewidzenia. Środowisko „Ponury” – „Nurt” przez 32 lata nielegalnego funkcjonowania nie mogło liczyć na państwowe subwencje. Wręcz przeciwnie, znalazło się pod uważną kontrolą wszystkich możliwych czynników – politycznych, administracyjnych, a także reżimowych służb specjalnych, próbujących zapobiec „sanacyjnemu oddziaływaniu akowskiego środowiska” – jak w nomenklaturze określano tego typu skupiska.

Druga faza aktywności to właściwie lata siedemdziesiąte. W 1968 r. ukazał się drukiem reportaż historyczny Cezarego Chlebowskiego Pozdrowcie Góry Świętokrzyskie. Rok później kombatancki spotkali się po raz pierwszy w czerwcu, w 25. rocznicę śmierci Jana Piwnika „Ponurego”. Rosnąca legenda partyzanckiego dowódcy ściągała na Wykus coraz większą liczbę pasjonatów historii. W związku z tym, dla potomnych akowcy podjęli akcję upamiętnienia macierzystych oddziałów. Były to m.in. fundacje pomników i tablic pamiątkowych, sesje naukowe i popularno-naukowe, działalność wydawnicza i wspomnieniowa, wycieczki i spotkania z młodzieżą szkolną, a także harcerską. Przede wszystkim jednak weterani systematycznie gromadzili się w miejscach najważniejszych potyczek. Formuła rocznicowych spotkań była wzbogacana. Z biegiem lat doroczne zjazdy na stałe wpisały się do kalendarzy lokalnych społeczności.

Lata siedemdziesiąte to także działalność Środowiska w skali ogólnopolskiej. Był to czas, gdy w całym kraju zaktywizowali się żołnierze Wojska Polskiego sprzed 1939 r., Armii Krajowej i Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie. Głównymi liderami stali się wyżsi oficerowie i generalicja, pełniący w latach minionej wojny funkcje w poszczególnych obszarach, okręgach i Komendzie Głównej AK. Swoje działania podjęli w oparciu o najwyższych dostojników Kościoła katolickiego, na czele z Prymasem Polski ks. kard. Stefanem Wyszyńskim. Najważniejszą inicjatywą powstającego ruchu kombatanckiego były pielgrzymki na Jasną Górę, w które włączyli się również żołnierze „Ponurego” i „Nurta”.

Weterani z Gór Świętokrzyskich nie traktowali tej aktywności priorytetowo. W omawianej dekadzie funkcjonowali już w sprecyzowany, trwały sposób, realizując własne cele. To inne grupy czerpały z wypracowanych przez nich rozwiązań. Szeroko rozwinięta działalność na Kielecczyźnie, znaczna

odległość od Warszawy, a także charakter Środowiska, którego członkowie rozrzućeni byli po całej Polsce, nie pozwalały na stały udział we wszystkich krajowych wydarzeniach. Pomimo tego najważniejsze akcje, jak inicjatywa upamiętnienia Komendanta Głównego AK gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota”, nie mogły odbyć się bez znaczącego udziału „ponuraków” i „nurtowców”.

Ostatni, etap istnienia autonomicznego kombatanckiego środowiska przypadł na lata 1980–1989. Okres legalnego funkcjonowania NSZZ „Solidarność” (1980–1981), stanu wojennego (1981–1983) i ostatnich lat PRL był również czasem zmian zachodzących w omawianej grupie. Masowy ruch społeczny związany z niezależnymi związkami zawodowymi trafił do wszystkich sfer życia. Dotarł także na Wykus, który dla wielu przedstawicieli opozycji demokratycznej stał się miejscem corocznych zjazdów i okazją do licznych kontaktów z działaczami z całego kraju. Akowskie uroczystości stały się jednym z kamieni milowych w złożonym procesie, który doprowadził po 45 latach do obalenia reżimu komunistycznego w Polsce.

Wydarzeniem domykającym historyczną klamrę funkcjonowania Środowiska w okresie PRL było sprowadzenie prochów mjr. Jana Piwnika „Ponurego” do Polski. Po 18 latach starań rodziny i Środowiska, udało się tego dokonać. Doczesne szczątki dotarły z Wawiórki do opactwa oo. Cystersów w Wąchocku 17 września 1987 r., w rocznicę agresji ZSRR na Polskę. W dniach 10–12 czerwca 1988 r. miały miejsce uroczystości pogrzebowe, które zgromadziły około 20 000 uczestników. Stały się jednym z najważniejszych wydarzeń politycznych lat osiemdziesiątych na Kielecczyźnie. Były także pierwszą w Polsce Ludowej defiladą weteranów Armii Krajowej z wszystkich stron kraju.

W opisywanych powyżej wydarzeniach licznie brały udział młodsze pokolenia, na które żołnierze Polski Walczącej mieli wyraźny wpływ. Zdając sobie sprawę z przemijania, podkomendni „Ponurego” i „Nurta” doskonale wykorzystali fenomen Wykusu i partyzancką legendę. Na początku lat osiemdziesiątych nawiązali dialog z najmłodszymi, wychowanymi w całkowitym oderwaniu od tradycji II Rzeczypospolitej. Głównym odbiorcą idei Armii Krajowej stały się drużyny Ruchu Harcerskiego (przyszłego Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej), działającego konspiracyjnie w zindoktrynowanym wówczas Związku Harcerstwa Polskiego.

Dalekowzroczność podjętej w 1984 r. decyzji o współpracy z niezależnym harcerstwem uwidoczniła się dopiero pod koniec lat dziewięćdziesiątych. W chwili, gdy umierali kolejni kombataneci, pojawił się lęk, że zniknie też pamięć o wysiłku zbrojnym partyzantów z Gór Świętokrzyskich. W tym przypadku obawy były w pełni niezasadne.

U boku sędziwych weteranów wyrosło pokolenie spadkobierców, wyznających te same wartości. W 2002 r. zwrócił na to uwagę Tadeusz Michalski „Ryś”, ówczesny prezes okręgu łódzkiego Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, podkreślając, że Środowisko „Ponury” – „Nurt” skupiło największą liczbę członków nadzwyczajnych ze wszystkich okręgów ŚŻŻAK, co też przynosiło wymierne skutki.

Pomimo wykruszających się szeregów uczestników II wojny światowej, Środowisko wciąż się rozwija.

Prezentacja sztandaru Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”
przy ognisku 14 VI 1969 r.

Ognisko na biwaku przed rzeczką, Wykus połowa lat 80-tych

Na dzień 18 listopada 1989 r. liczyło 225 zweryfikowanych i żyjących żołnierzy. W 1992 r. zrzeszało 167 żołnierzy i 20 innych członków zwyczajnych oraz 194 członków nadzwyczajnych. W 2004 r. – już tylko 90 żołnierzy, lecz aż 240 członków nadzwyczajnych. Według danych na dzień 1 czerwca 2011 r.

Środowisko liczy łącznie 171 osób (99 członków zwyczajnych i 72 nadzwyczajnych), w tym zaledwie 25 partyzantów od „Ponurego” i „Nurta”.

Partyzancka społeczność z Wykus jest przypuszczalnie jedyną, która wychowała swoich następców w tak dużej skali. Żadna inna grupa kombatanatów nie podjęła współpracy z młodzieżą w tak dużym stopniu i ze zrozumieniem aktualnych realiów. Wyraźnie widoczne jest to na wszelkich uroczystościach patriotycznych. Z roku na rok bierze w nich udział coraz mniejsza liczba żołnierzy AK. Nie widać także młodzieży. Natomiast Środowisko „Ponury” – „Nurt”, po 67 latach od zakończenia II wojny światowej, wciąż kultywuje historię swoich oddziałów.

Po 1990 r. kontynuacja tradycji akowskiej przejawia się w inicjatywach różnych grup społecznych, tj. drużyn harcerskich ZHP i ZHR, organizacji paramilitarnych (Orlęta Armii Krajowej, Strzelec), innych stowarzyszeń, a także szkół i uczelni wyższych. Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej na mocy porozumienia podpisanego w 1996 r. ze Środowiskiem Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt” stał się kontynuatorem tradycji i działań prowadzonych przez żołnierzy Zgrupowań. W organizację uroczystości włączyły się władze samorządowe. Wykus leży na terenie gminy Bodzentyn, kompleks leśny lasów siekierzyńskich to także gminy Suchedniów i Starachowice, a gospodarzem niedzielnych uroczystości jest gmina Wąchock.

Stąd też przede wszystkim te cztery jednostki administracyjne współpracują przy organizacji uroczystości. Spośród innych instytucji duży wkład pracy dają pracownicy Lasów Państwowych oraz przedstawiciele szkół

i uczelni wyższych, a także, co jest wyjątkiem w skali ogólnopolskiej, Komenda Wojewódzka Policji w Kielcach.

Z perspektywy minionych ponad 25 lat od odzyskania suwerenności widać, że legenda „Ponurego”, „Nurta” i ich żołnierzy, przypominana w głośny sposób u schyłku PRL, nie była chwilowym sukcesem w czasach przełomu ustrojowego. Stała się w skali regionu emanacją „długiego trwania” Polskiego Państwa Podziemnego i świadectwem wypełnienia Testamentu Polski Walczącej i ostatniego rozkazu Komendanta Głównego Armii Krajowej gen. bryg. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka”. Czerwcowe uroczystości na Wykusie weszły na stałe w życie regionu świętokrzyskiego. Przekazywane w minionych latach ideały, żyją nadal w następnych pokoleniach. Żyje także legenda, a zachwycając coraz młodszych, pozwala im poznawać historię własnego regionu i Ojczyzny.

Foto FELICJA Rzym

Na spotkaniu Środowiska z Janem Pawłem II w Castel Gandolfo (III dekada września 1987 r.) ofiarowaliśmy Mu kryształową paterę z godłem Zgrupowań „Ponurego” i „Nurta” oraz tkany gobelin z Matką Boską Akowską (wg grafiki Ireny Stankiewicz).

Leszek Popiel de Choszczak „Antoniewicz”, Stanisław Skotnicki „Bogoria”, Tomasz Waga „Szor”, a także Anna Lubowicka „Hanka”, Edmund Rachtan „Kaktus”, Janusz Skalski „Lin”, Jerzy Szczurba „Mirt”, Zdzisław Witebski „Poraj” oraz wielu innych żołnierzy, podoficerów i oficerów Armii Krajowej, których przez wiele lat można było spotkać na Wykusie.

W pełni uzasadnione jest zatem stwierdzenie, że niezależni kombatanCI w PRL byli jednym z ogniw łączących II i III Rzeczpospolitą. Jak napisał dr Łukasz Kamiński, „Polskie Państwo Podziemne przetrwało i zwyciężyło PRL – nie siłą zbrojną czy też potęgą swych struktur, lecz siłą idei i potęgą moralną, wyrosłą ze szlachetnej ofiary życia tysięcy bohaterów”.

Podsumowując opowiedzianą w telegraficznym skrócie historię Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” – „Nurt” nie można zapomnieć o ludziach, którzy je tworzyli. Całą aktywność animowała Rada Starszych na czele której stali kolejno przewodniczący Środowiska: Stanisław Pałac „Mariański”, Władysław Czerwonka „Jurek”, Marian Świdorski „Dzik”, Jerzy Oskar Stefanowski „Habdank”, Zdzisław Rachtan „Halny”. Wśród pozostałych, ale równie zaangażowanych, znaleźli się m.in.

dr Marek Jedynak
Delegatura IPN w Kielcach

Pogrzeb „Ponurego”

16 czerwca 1944 r. w wyniku ran odniesionych w czasie zdobywania niemieckich umocnień w Jewłaszach na Nowogródzczyźnie zmarł por. Jan Piwnik „Ponury”. Śmierć komendanta wstrząsnęła nie tylko bracią partyzancką, ale całą społecznością Nowogródzczyzny. Uroczystości pogrzebowe odbyły się w niedzielę 18 czerwca 1944 r. na cmentarzu parafialnym w Wawiórcie. Nie była to cicha uroczystość, przypominająca partyzancki pogrzeb w leśnym zaciszu, lecz forma ukazania poparcia dla działań AK na tych terenach.

Wiść o śmierci „Ponurego” szybko obiegła okoliczne wioski, setki wozów przywoziły ludność z sąsiednich powiatów. Nie było już miejsc noclegowych w chatupach, spano więc w stodołach, a nawet pod gołym niebem. Wpółdnie uformował się kondukt żałobny, który rozciągał się na kilka kilometrów. Na czele był krzyż, za nim pluton straży honorowej, następnie młodzież niosąca wieńce i wianki kwiatów. Dalej jechały wozy z siedmioma trumnami poległych partyzantów. Na pierwszym wozie trumna Komendanta udekorowana barwami narodowymi i wstęgą Orderu Wojennego Virtuti Militari, dalej trumny pozostałych poległych żołnierzy. Na poboczach ludność cywilna oddawała hołd i modliła się za dusze poległych.

W skupieniu i zadumie kondukt żałobny dotarł na rynek w Wawiórcie, wypełniony po brzegi wielotysięcznym tłumem. Miejscowy proboszcz odprawił mszę świętą za poległych, po czym uroczystość przeniosła się na cmentarz. Cmentarną bramę zdobił napis „Tu kres podróży, tu koniec bied”. Koledzy i podkomendni wzięli na swe ramiona trumny i przenieśli je

Pogrzeb „Ponurego” i poległych z nim żołnierzy, Wawiórka 18 VI 1944 r.

M[iejsce] p[ostoju] 18 VI 1944 r.

Rozkaz szczególny

Żołnierze! Dnia 16 czerwca odszedł o nas na zawsze Dowódca VII-go batalionu Porucznik „Ponury”.

Padł od kuli na bunkrze niemieckim idąc w pierwszym rzucie z oddziałem szturmowym, dając Wam raz jeszcze przykład nieustraszonego męstwa, jakie cechowało tego urodzonego dowódcę i żołnierza.

Prostolinijny, surowy dla siebie i sprawiedliwy dla podwładnych, rozważny, żołnierz rozmiłowany w wojnie, dla której poświęcił siebie samego i swoich najbliższych.

Takim samym widziała go kampania wrześniowa 1939 r.

Takim był na polach Francji w 1940 r.

Takim zastaliśmy go, gdy wrócił i prowadził oddziały polskie do zwycięskich walk w Górach Świętokrzyskich.

Takim był u nas i pozostać powinien w naszej pamięci.

Żołnierze! Stawiam wam za wzór żołnierskie życie i szlachetną żołnierską śmierć porucznika „Ponurego”.

Żołnierze! Dnia 16 czerwca wraz z por. „Ponurym” padli od kul na bunkrze niemieckim plut. „Staliniec”, st. strz. Kanarek, st. strz. „Dymek” oraz strzelcy: „Lipek”, „Brzoza” i „Topola”. Poświęcili młode swe życie w zmaganiu z śmiertelnym wrogiem w walce o wolność.

Żołnierze! Wolność i Niepodległość krwią się kupuje.

Cześć ich pamięci.

Dowódca Armii Krajowej
Okręgu Nowogródzkiego
„Prawdźic”, ppłk

w wyznaczone do pochówku miejsce. Po ostatnich słowach modlitwy, na trumnę spadły krople wody święconej oraz garście ziemi sypnięte przez towarzyszy broni – przede wszystkim mjr. Macieja Kalenkiewicza „Kotwicza” oraz jeźdźcy z 26 pułku ułanów AK. Szef sztabu Okręgu Nowogródzkiego AK kpt. cc. Stanisław Sędziak „Warta” odczytał „Rozkaz szczególny” komendy okręgu.

Podczas spuszczenia siedmiu sosnowych trumien do ziemi zabrzmiała trzykrotna salwa. Uformowano kopce, postawiono na nich brzozyowe krzyże i wielotysięczny tłum pożegnał Komendanta i jego żołnierzy odśpiewując Hymn Narodowy.

Powrót „Ponurego”

Po osiemnastu latach starań rodziny Jana Piwnika i jego podkomendnych ze Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” – „Nurt” oraz dr. Cezarego Chlebowskiego, 17 września 1987 r. przewieziono do klasztoru oo. Cystersów w Wąchocku prochy Komendanta. Władze PRL sprzeciwiały się ekshumacji, jednak upór osób najbliższych został nagrodzony. Pośmiertnie awansowany do stopnia majora „Ponury” mógł wrócić na ziemię, na której dorastał, a później walczył w oddziałach Armii Krajowej.

Rok później zorganizowano pogrzeb doczesnych szczątków „Ponurego”. Uroczystość trwała trzy dni od 10 do 12 czerwca 1988 r. Uczestniczyło w niej około 30 000 ludzi – kombatancki ze wszystkich okręgów AK, 1800 harcerzy z niezależnego Ruchu Harcerskiego, a także przedstawiciele opozycji demokratycznej.

na uroczystość żołnierze AK. Tego dnia mogli po raz pierwszy wziąć udział w manifestacji i legalnie czcić swoich bohaterów. Po defiladzie i mszy świętej przed klasztorem oo. Cystersów doczesne szczątki mjr. Jana Piwnika „Ponurego” złożone zostały w klasztornej krypcie.

Trumna z prochami Jana Piwnika peregrynowała po miejscach, które były bliskie Komendantowi: Momina, Janówce, Nagorzyce oraz Michniów, z którego kondukt podążył na Wykus. Na polanie przy kapliczce Matki Boskiej Bolesnej trumna została udekorowana Orderem Wojennym *Virtuti Militari* IV klasy. Po uroczystościach w leśnym obozowisku kondukt dotarł do kaplicy w Ratajach, gdzie całą noc czuwano nad szczątkami „Ponurego”.

W niedzielę 12 czerwca 1988 r. przed pomnikiem Jana Piwnika i trumną z jego prochami odbyła się defilada. Wzięli w niej udział wszyscy przybyli

*phm. Konrad Jędrzejczyk
ZHR Skarżysko-Kamienna*

Harcerze wnoszą trumnę z prochami „Ponurego” na Wykus, 11 VI 1988 r.

Miejsca pamięci w okolicach Wykusu

Opracował: dr inż. Bartosz Kozak

Wąchock,
Polana Langiewiczza

początek Partyzanckiej
Drogi Krzyżowej

mogiła żołnierzy
„Inspektora Jacka”

mogiła
Feliks Madej
27.IX.1944

↑
Kropka

IV
III

krzyż
1863 r.

V
VI
mogiła
„Mietka”

VIII
mogiła
„Szylinga”

LEGENDA:

SZLAKI PIESZE

- niebieski (Cedzyna – Wąchock)
- zielony (Skarżysko Zach. – Wykus)
- czarny (Starachowice – Wykus)

SZLAKI ROWEROWE

- czerwony (Starachowice – Bronkowice – Starachowice)
- czarny (łącznikowy)
- żółty (Kielce – Skarżysko – Nowa Słupia – Kielce)

PARTYZANCKA DROGA KRZYŻOWA

- droga krzyżowa
- stacja (numer)
- ścieżki
- granica rezerwatu „Wykus”
- pomnik
- wiata turystyczna

MIEJSCA PAMIĘCI:

- polana Wykus – kapliczka z 1957 r., grób mjr. „Nurta”, ściana pamięci, ołtarz polowy (GPS: N51°0'53,85"; E20°58'14,45")
- Kropka – pomnik z 2007 r., krzyż, podwyższenie, wiata (GPS: N51°1'14,45"; E20°59'19,05")
- Barwinek – pomnik z 2006 r. (GPS: N51°1'23,57"; E20°57'36,78")
- mogiła żołnierzy „Inspektora Jacka” – (GPS: N51°1'22,39"; E20°59'6,32")
- mogiła warszawiaków – (GPS: N51°0'57,31"; E20°58'1,66")
- mogiła „Mietka” – (GPS: N51°1'4,74"; E20°58'42,9")
- mogiła „Szylinga” – (GPS: N51°0'54,84"; E20°58'41,12")
- mogiła „Zjawy” – (GPS: N51°0'41,46"; E20°57'29,26")
- mogiła Feliksa Madeja – (zg. 27.IX.1944 r.) (GPS: N51°1'23,29"; E20°59'21,03")
- krzyż 1863 r. – (GPS: N51°1'6,11"; E20°58'54,63")

Medale wydane staraniem Środowiska „Ponury” – „Nurt”

1979 r. – XXXV rocznica śmierci mjr. Jana Piwnika „Ponurego”

1982 r. – 25. rocznica powstania kapliczki na Wykusie

1983 r. – 120. rocznica powstania styczniowego i 40. rocznica powstania Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury”

1987 r. - „Nurt” Eugeniusz Kaszyński, „Ponury” Jan Piwnik. Świętokrzyskie Zgrupowania Partyzanckie Armii Krajowej 1943. I batalion 2 pp Legionów Armii Krajowej 1944

1986 r. - W X rocznicę śmierci mjr. „Nurta” E.G. Kaszyńskiego. Dowódca 2 pp Leg. AK w 1944 r.

1987 r. - Mjr „Ponury” Jan Piwnik 1912-1944. Poległ nad Niemnem 16 VI 1944. Powrócił w Góry Świętokrzyskie 21 VI 1987 (wersja I).

1987 r. - Mjr „Ponury” Jan Piwnik 1912-1944. Poległ nad Niemnem 16 VI 1944. Powrócił w Góry Świętokrzyskie 17 IX 1987 (wersja II)

1994 r. - Komendant „Nurt” wraca na Wykus

1997 r. - 40. rocznica poświęcenia kapliczki na Wykusie i powstania Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” - „Nurt”

Brak daty - Major Eugeniusz Kaszyński „Nurt” 1909-1976. Wykus 1943-1944

2007 r. - 50. rocznica powstania Środowiska „Ponury” - „Nurt”

Polecana literatura przedmiotu

Wspomnienia

- Basa M., *Opowiadania partyzanta. Wspomnienia żołnierza AK i BCh*, Warszawa 1984, Internet 2015 (www.michal-basa.pl).
- Chlebowski C., *Bez pokory*, Warszawa 1997.
- Chmielowski T., *Wagary ze Stenem. Wspomnienia wojenne ucznia koneckiego gimnazjum*, Łódź 2007.
- Drogi Cichociemnych. Opowiadania zebrane i opracowane przez Koło Spadochroniarzy Armii Krajowej*, [red. K. Iranek-Osmecki], Londyn 1954, 1961, 1972, Łódź-Warszawa 1985, Warszawa 1993, 2008, 2010.
- Iwan S., *Świętokrzyskie dni i noce*, Warszawa 1994.
- Kazimierski M., *„Orkan”, Leśna bracia... Wspomnienia dowódcy oddziału partyzanckiego BCh*, Warszawa 1968, 1972.
- Krogulec L., *„Lutek”, O każdy kamień i drzewo w lesie*, Siedlce 2016.
- Młudzik M., *„Szczytniak”, Borem – lasem. Wspomnienia dowódcy oddziału partyzanckiego BCh-LSB*, Warszawa 1977, 1980, 1984.
- Młudzik M., *„Szczytniak”, Wojenne losy*, Warszawa 1982, 1988.
- Nurt. *Relacje i wspomnienia*, red. H. Geber, Warszawa 1992.
- Obara T., *„Teoś”, Dziennik z Wykusu*, Kielce 1989.
- Pawelcowie H. i Z., *Na rozkaz serca*, Kielce 2005.
- Piechowska M., *Od Ponurego do białego fartucha. Zapis wspomnień dr Józefy Stefanowskiej-Rybus*, Warszawa 1998.
- Rachtan Z., *„Halny”, „Nurt”. Major Eugeniusz Kaszyński 1909–1976*, Warszawa 2008.
- Sianosz B., *Śmierć nie przychodzi kiedy czekam*, Warszawa 1966.
- Starosz A., *„Antena”, Z „Albińskim”, „Nurtem” i „Ponurym”. Wspomnienia*, Skarżysko-Kamienna 1993.
- Świderski M., *Wśród lasów, wertepów*, Warszawa 1983, Bodzentyn 2010.
- Wilczur J., *Po kapitulacji*, Warszawa 1966.
- Wiśniewska M., *Magik i Lalka. Prawdziwa opowieść o najmłodszym kawalerze Krzyża Virtuti Militari wg Kapituły*, Konin 1998.
- Wroniszewski J. Z., Wroniszewski J. K., *Konecki Wrzesień*, Końskie 2010.
- Wroniszewski J. Z., *Życie w „ciekawych czasach”*, Końskie 2009.

Opracowania

- Borzobohaty W., *„Jodła”. Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939–1945*, Warszawa 1984, 1988.
- Chachaj W., *Na partyzanckim szlaku [w:] Medycyna walcząca. Ogólnopolskie sympozjum studenckich kół naukowych akademii medycznych poświęcone polskiej służbie zdrowia na frontach II wojny światowej. Wrocław 12–13 kwietnia 1969 r.*, red. S. Iwankiewicz i in., Wrocław [1971].
- Chlebowski C., *„Ponury” major Jan Piwnik 1912–1944*, Warszawa 2005.
- Chlebowski C., *Cztery z tysiąca*, Warszawa 1981, 1983.
- Chlebowski C., *Gdy las był domem*, Łódź 1972.
- Chlebowski C., *Pozdrowcie Góry Świętokrzyskie*, Warszawa 2017.
- Chlebowski C., *Reportaż z tamtych dni*, Warszawa 1986, 1988.
- Chlebowski C., *W armii Państwa Podziemnego*, Warszawa 2005.
- Chlebowski C., *Wachlarz. Monografia Wydzielonej Organizacji Dywersyjnej Armii Krajowej wrzesień 1941 – marzec 1943*, Warszawa 1983, 1985, 1990.
- Czerniewski K., *Konspiracyjna produkcja broni w Suchedniowie*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1966, nr 1.
- Dokumenty do dziejów Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”, wstęp, wybór i oprac. M. Jedynak*, Kielce-Kraków 2014.
- Dziennik „Staszka”. Zapiski st. strz. z cenz. Stanisława Wolffa, żołnierza Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” (15 czerwca – 11 października 1943 r.)*, wstęp i opracowanie Marek Jedynak, Kielce-Warszawa 2019.
- Dunin-Borkowski S., *„Jas”, Strzały spod ziemi. Reportaże i opowiadania z prac i walk Armii Krajowej, Niemcy Zachodnie 1946*.
- Hillebrandt B., *Partyzantka na Kielecczyźnie 1939–1945*, Warszawa 1970.
- Jedynak M., *Kapliczka na Wykusie. Wokół powstania Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt”*, Kielce 2009.

Jedynak M., Königsberg W., Mróz Sz., Pułkownik Jan Piwnik „Ponury”, Warszawa 2013.
Jedynak M., Niezależni kombatanci w PRL. Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt” (1957–1989), Kielce–Kraków 2014.
Jedynak M., Robońcy 1943. Monografia II Zgrupowania Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”, Końskie 2007.
Jedynak M., Władysław Wasilewski „Oset”, „Odrowąż” (1921–1943). Harcerski instruktor i partyzancki dowódca, Kielce 2016.
Jedynak M., Ściślewska-Skrobisz R., Major Eugeniusz Gedymin Kaszyński „Nurt”, „Mur”, „Zygmunt” (1909–1976), Warszawa 2019.
Kaczanowski L., Zagłada Michniowa, Warszawa 2013.
Każdego roku 27 września, opracowanie i koncepcja graficzna Z. Rachtan „Halny” i M. Balasińska, Warszawa 2014.
Kołomańska E., Michniów. Mauzoleum Martyrologii Wsi Polskich, Kielce 2010.
Königsberg W., Droga „Ponurego”. Rys biograficzny mjr. Jana Piwnika, Warszawa 2014.
Krzaczyński T. Z., Z „Robotem” na Końskie. Akcja Zgrupowania nr 2 Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” w Końskich z 31 VIII / 1 IX 1943, Końskie 1993.
Moją Ojczyzną jest Polska Podziemna, red. Z. Rachtan „Halny”, R. Wróbel, Wykus 2001.
Ostatnia droga komendanta Ponurego, red. T. Karolak, Warszawa 1990.
Piwko R., Obozowe Drużyny Bojowe w Sandomierzu (1944–1946). Działalność organizacji Bronisława Sokołowskiego „Franta” oraz represje komunistyczne wobec jej członków, Kielce–Kraków 2016.
Popiel L. „Antoniewicz”, Batalion partyzancki 2 pułku piechoty Leg. „Nurt”, cz. I, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1989, nr 1; cz. II, 1989, nr 4.
Popiel L. „Antoniewicz”, Zgrupowania Partyzanckie AK „Ponury”, cz. I, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1988, nr 3; cz. II, 1988, nr 4.
Powrót „Ponurego”, red. Cz. Dawid, Kielce b.d.
Sierant P., 2 pułk piechoty Legionów Armii Krajowej, Warszawa 1996.
Sierant P., By czas nie zaćmił... Prace historyczne, Lublin 2004.
Sierant P., Działalność służb pułkowych 2 pułku piechoty Legionów Armii Krajowej w zarysie, Lublin 2002.
Tucholski J., Cichociemni, Warszawa 1984, 1985, 1988, 2010.
Wawrzyniak J., ZBoWiD i pamięć drugiej wojny światowej 1949–1969, Warszawa 2009.
Weber M., Emilia Malessa „Marcysia” 1909–1949. Wybawieniem jest śmierć, Warszawa 2013.
Wilczur J. E., Sosny były świadkami. Ziemia Konecka w latach okupacji 1939–1945, Warszawa 1982.
Witebski Z. „Poraj”, Na marginesie wspomnień Leszka Popiela, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1989, nr 4.
Zawadzki H. S., U boku „Ponurego”. Toruńczyk Waldemar Szwiec ps. „Robot” – bohater Kielecczyny, Toruń 1992.

Internet

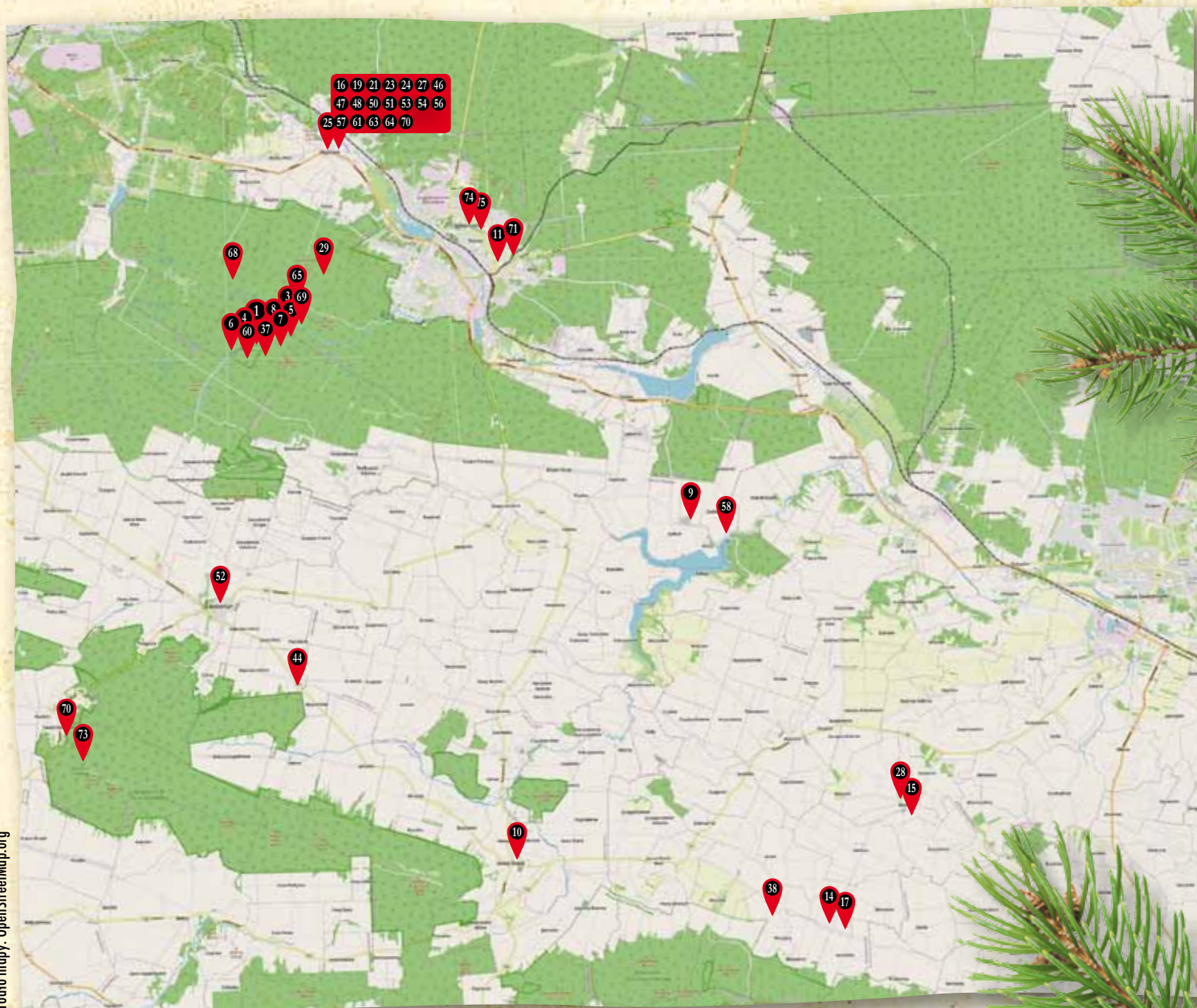
Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt” www.wykus.pl
Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt” na Facebooku
<https://www.facebook.com/WYKUS-Środowisko-AK-Ponury-Nurt-448939961920883/>
Blog Wokół Wykusu www.ponury-nurt.blogspot.com
Blog Wokół Ponurego wokol-ponurego.blogspot.com
Partyzancka Droga Krzyżowa na Wykusie www.pdk-nawykusie.pl

wybór i oprac. dr Marek Jedynak
Delegatura IPN w Kielcach

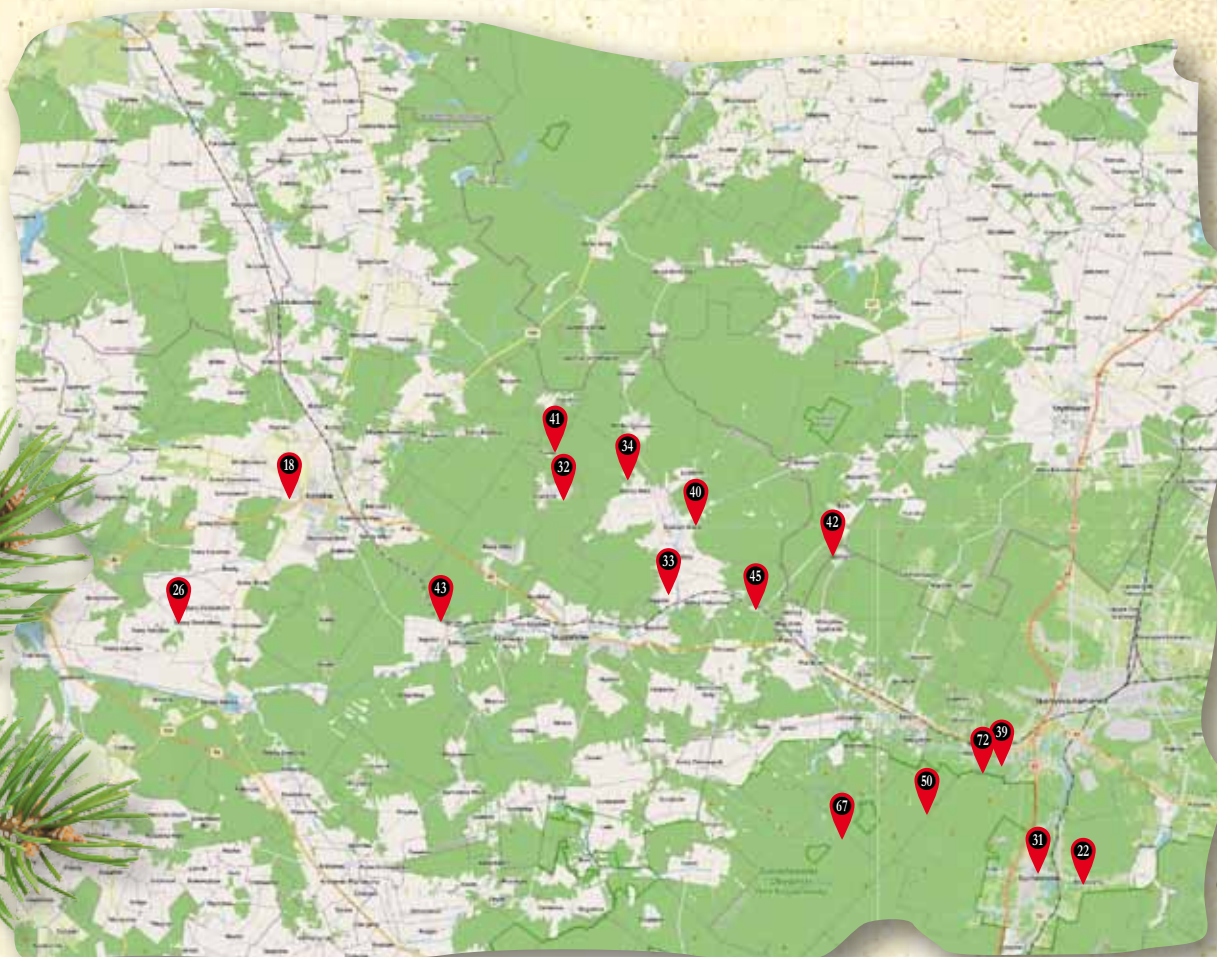
Wykaz miejsc pamięci związanych z żołnierzami „Ponurego” i „Nurta”

1	1957	Wykus	kapliczka z wizerunkiem Matki Bożej Bolesnej
2	1962	Chotów	pomnik z tablicą pamięci bitwy 29.10.1944 r.
3	1971	Wykus	tablica na mogile zbiorowej po obławie 28.10.1943 r.
4	1972	Wykus	tablica na mogile zbiorowej Warszawiaków.
5	1972	Wykus	dwie tablice z historią działań Zgrupowań (na ogrodzeniu kapliczki)
6	1973	Wykus	grób Bożeny Ludmiły Stefanowskiej „Zjawy” – kamień z tablicą
7	1974	Wykus	grób Tadeusza Lange „Szylinga” – kamień z tablicą
8	1974	Wykus	grób Mariana Cieśli „Mietka” – kamień z tablicą
9	1975	Katków	tablica w prowizorycznej kaplicy pamięci zgrupowań

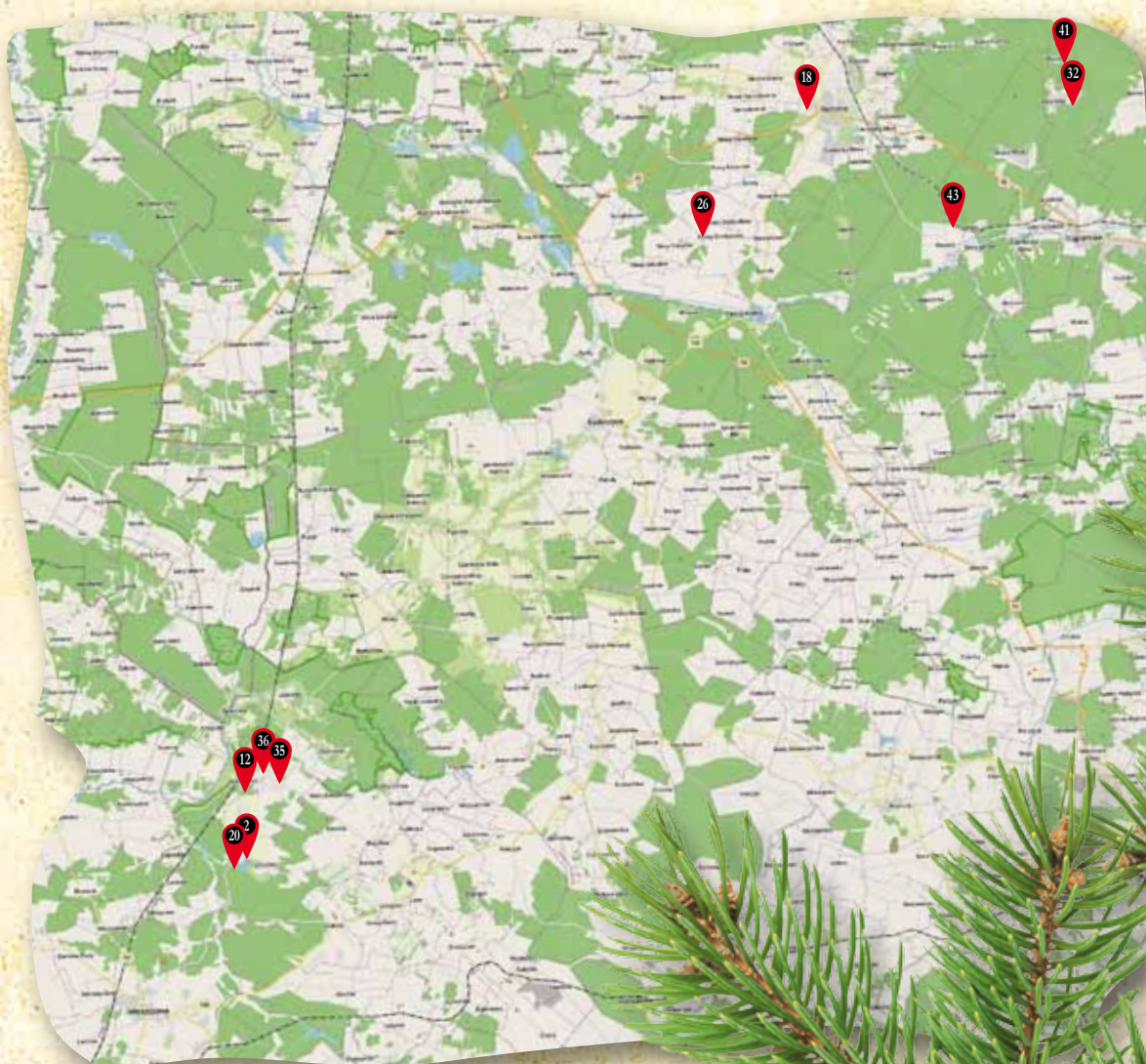

10	1976	Nowa Słupia	tablica pamięci „Ponurego” (kościół parafialny)
11	1976	Starachowice	tablica oddziałów partyzanckich różnych formacji (kościół Świętej Trójcy)
12	1978	Oleszno	tablica pamięci bitwy pod Chotowem (kościół parafialny)
13	1979	Ćmielów	tablica poległych z oddziału „Tarzana” 7.07.1944 r. (kościół parafialny)
14	1980	Janowice	urządzenie Kwaterę „Ponurego” w domu rodzinnym Piwników
15	1980	Momina	tablica na grobie rodziców „Ponurego”
16	1980	Wąchock	tablica mjr „Nurta” w panteonie na murze klasztornym
17	1981	Janowice	głaz z tablicą przed Kwaterą „Ponurego”
18	1981	Końskie	tablica II Zgrupowania „Robota” (kościół pw. św. Mikołaja)
19	1981	Wąchock	tablica I Zgrupowania „Nurta” w panteonie na murze klasztornym
20	1982	Chotów	tablica informacyjną przy pomniku
21	1982	Wąchock	tablica „Ponurego” w panteonie na murze klasztornym
22	1983	Suchedniów	kamień z tablicą poległych z oddziału „Szorta” 29.08.1943 r.
23	1983	Wąchock	tablica II Zgrupowania „Robota” w panteonie na murze klasztornym
24	1983	Wąchock	tablica III Zgrupowania „Mariańskiego” w panteonie na murze klasztornym
25	1984	Wąchock	pomnik „Ponurego” na rynku autorstwa „Zulejki” Andrzeja Kastena
26	1985	Dziebałów	tablica na grobie żołnierzy 2 pp leg. AK poległych 28.08.1944 r.

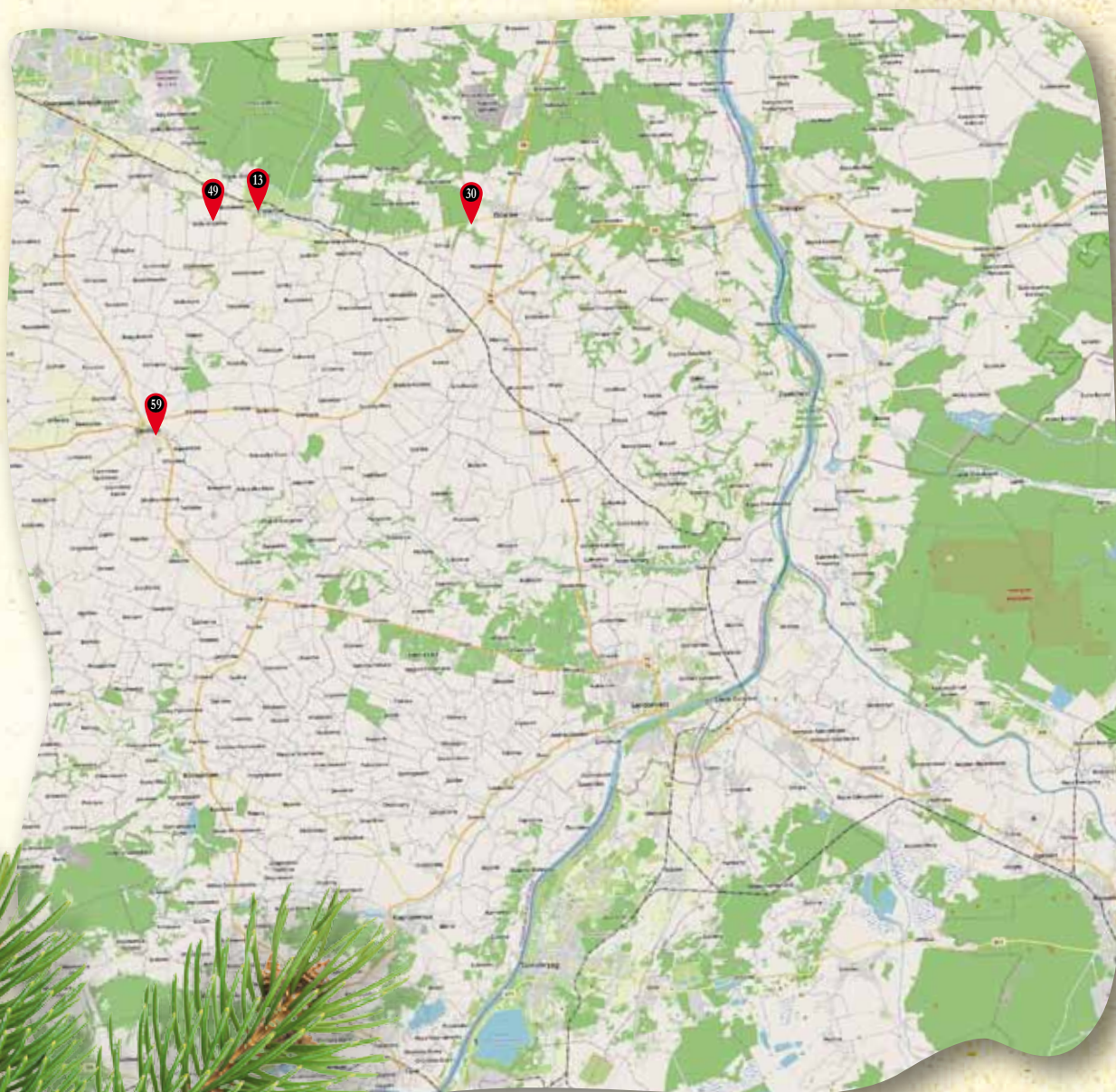
Źródło mapy: OpenStreetMap.org

27	1985	Wąchock	tablica pamięci Waldemara Szwieca „Robota” d-cy II Zgrupowania
28	1985	Momina	tablica pamięci „Ponurego” w kościele parafialnym
29	1985	Obóz Langiewicza	kamień z tablicą w Obozie Langiewicza 1863-1943
30	1986	droga Ćmielów-Ożarów	kamień w miejscu zamachu na gen. Kurtą Rennera 26.08.1943 r.
31	1986	Suchedniów	tablica „Nurta” na kościele parafialnym
32	1986	Smarków	kamień z tablicą w miejscu bitwy II Zgrupowania 13.08.1943 r.
33	1986	Wółka Plebańska	głaz z tablicą pamięci ppor. Rafała Niedzielskiego „Mocnego” i lttn. Arkadija Wołkowa „Arkadiego” poległych 4.09.1943 r.
34	1986	Wielka Wieś	nowa tablica na grobie poległych „Robotowców” 14.10.1943 r.
35	1986	Oleszno	symboliczny grób mjr. „Nurta” na cmentarzu
36	1986	Oleszno	pomnik poległym 24-30.10.1944 r. z I batalionu 2 pp Leg. AK
37	1986	Wykus	nowy obraz Matki Bożej Bolesnej w kapliczce autorstwa H. Wierzejskiej
38	1986	Nagorzyce	tablica pamięci kpt. „Marianńskiego” i jego III Zgrupowania
39	1987	Skarżysko-Bór	kamień w miejscu obławy w czasie spotkania z gen. A.E. Fieldorfem „Nilem” 7.10.1943 r. (młyn Cioka)
40	1987	Nieklan Wielki	głaz z tablicą pamięci ppor. Karola Niedzielskiego „Dobosza” i 112 mieszkańców
41	1987	Piasek	głaz z tablicą pamięci Jana i Zofii Janiszewskich, zamordowanych 14.10.1943 r.

42	1987	Majdów	kamień i tablica poległym z patrolu kpr. Józefa Domażały „Wilka” 3.08.1943 r. (gajówka, Mościska)
43	1987	Wąsosz	głaz z tablicą w miejscu akcji na niemiecki pociąg żołnierzy „Robota”
44	1988	Wojciechów	kamień z tablicą w miejscu zasadzki partyzantów por. Euzebiusza Domoradzkiego „Grota” 7.05.1943 r.
45	1987	Sołtyków	kamień z tablicą w miejscu śmierci Feliksa Janasa „Sołtyka” oraz części jego rodziny 1.02.1944 r.
46	1988	Wąchock	tablica epitafijna na krypcie z prochami „Ponurego” (klasztor)
47	1989	Wąchock	tablice z historią Polskiego Państwa Podziemnego w panteonie na murze klasztornym (klasztor)
48	1989	Wąchock	pomnik Polskiego Państwa Podziemnego (klasztor)
49	1989	Wola Grójecka	pomnik poległych żołnierzy wachm. „Tarzana”

50	1990	Rezerwat Dalejów	tablica na grobie Władysława Wasilewskiego „Oseta”
51	1990	Wąchock	tablica pamięci gen. „Nila” (klasztor)
52	1990	Bodzentyn	pomnik poległym 28.10.1943 r. na Wykusie żołnierzom ochrony radiostacji Jana Kosińskiego „Inspektora Jacka” (przy kościele)
53	1991	Wąchock	tablica pamięci płk./gen. Wojciecha Borzobohatego „Wojana” (klasztor)
54	1992	Wąchock	tablica pamięci płk. Antoniego Wiktorowskiego „Kruka” d-cy 2 pp Leg. AK (klasztor)
55	1993	Białobrzegi	pomnik poświęcony pamięci por. Jana Rogowskiego „Czarki”
56	1993	Wąchock	tablica pamięci płk. Antoniego Żółkiewskiego „Lina” d-cy 2 DP Leg. AK (klasztor)
57	1993	Wąchock	tablica pamięci płk./gen. Jana Zientarskiego „Mieczysława” d-cy Okręgu Kielecko-Radomskiego AK (klasztor)
58	1994	Kobiałki	krzyż z tablicą poległych z oddziału „Jurka” – „Adasia” i „Kozaka”
59	1994	Opatów (rynek)	kamień z tablicą pamięci sierż. Zbigniewa Dusia „Sierpnia” poległego w czasie udanej akcji likwidacji szefa placówki Sipo i SD Schulzta
60	1994	Wykus	grób mjr. Eugeniusza Gedymina Kaszyńskiego „Nurta”
61	1995	Wąchock	tablica Korpusu AK „Jodła”, tablica „Jędrusiów”, tablica z historią Środowiska „Ponury” – „Nurt”, pięć medalionów Komendantów Głównych Armii Krajowej (klasztor)
62	1996	Czatoлин	pomnik w miejscu skoku do Polski Jana Piwnika „Ponurego”
63	1981-1995	Wąchock	przerywniki między tablicami: orzeł żołnierski, Krzyż Virtuti Militari, Krzyż Walecznych, Krzyż AK, Krzyż Zasługi z Mieczami, Krzyż Partyzancki, Medal Wojska (klasztor)
64	1981-1995	Wąchock	przerywniki w postaci 15 znaków Polski Walczącej, epitafium, orła żołnierskiego
65	2002	Wykus	Partyzancka Droga Krzyżowa
66	2005	Warszawa	tablica poświęcona Zdzisławowi Jeziorańskiemu „Janowi Nowakowi” i jego żonie Jadwidze z Wolskich „Grecie” (kaplicy Sióstr Franciszkanek od Cierpiących)
67	2006	Lasy Osieczęńskie	kamień w miejscu rozformowania I batalionu 2 pp Leg. AK 14.11.1944 r.
68	2006	Barwinek	kamień w miejscu bitwy Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” z niemiecką obławą 16.09.1943 r.
69	2007	Kropka	pomnik u stóp Wzgórza 326 w miejscu obozu Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”
70	2009	Wąchock	tablica pamiątkowa kpt. Emilii Malessy „Marcysi” w 100. rocznicę urodzin (klasztor)
71	2010	Starachowice	tablica pamiątkowa mjr. Mariana Świderskiego „Dzika” w 100. rocznicę urodzin
72	2011	Skarżysko-Bór	symboliczny grób partyzancki kpr. Andrzeja Paska „Jędrka” poległego 7.10.1943 r.
73	2011	Święta Katarzyna	tablica w kształcie kapliczki świętokrzyskiej ku czci partyzantów „Ponurego” (źródło św. Franciszka)
74	2016	Starachowice	ławka Zdzisława Rachtana „Halnego”
75	2019	Starachowice	pomniki: Mariana Świderskiego „Dzika” i Edmunda Rachtana „Kaktusa”

Marek Jedynek, Rafał Obarzanek, Edmund Rachtan, Miłosz Trukawka

„Konecki Wrzesień”

Nocą z 31 sierpnia na 1 września 1943 r. II Zgrupowanie Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” pod dowództwem ppor. cc. Waldemara Szwieca „Robota” zdobyło powiatowe miasto Końskie. Liczący ponad 1800 osób niemiecki garnizon został zaatakowany przez oddział w sile zaledwie 64 żołnierzy. Partyzanci zdobyli magazyny z żywnością, umundurowaniem i ekwipunkiem, wykonali wyroki śmierci i wycofali się bez strat.

W 1984 r. na pamiątkę tego wydarzenia weterani II Zgrupowania zorganizowali uroczystość, która przyjęła nazwę „Koneckiego Września”. Dwudniowe patriotyczne obchody upamiętniały poległych żołnierzy „Robota” i „Ponurego”, a także wszystkich zmarłych mieszkańców Ziemi Koneckiej. Apele poległych pod Pomnikiem Partyzantów na cmentarzu parafialnym, msze za Ojczyznę w kolegiacie pw. św. Mikołaja i towarzyszące liturgii występy artystów scen warszawskich wpisały się na stałe w lokalny kalendarz. Od 1989 r. głównym gospodarzem uroczystości jest Urząd Miasta i Gminy Końskie.

„Robotowcy” pozostawili po sobie również kotwice pamięci – pomniki w miejscach walk oddziałów „Ponurego”. Charakterystyczne głazy z krzyżem, odznaką Środowiska „Ponury” – „Nurt” i pamiątkową tablicą można znaleźć tam, gdzie w 1943 r. walczyli żołnierze AK.

Uroczystości w Ćmielowie i Woli Grójeckiej

W 1944 r. na dzień 7 lipca wyznaczona została data akcji przejęcia pociągu z amunicją, która wysłana była transportem kolejowym na front wschodni. Akcją dowodził wachm. Tomasz Wójcik „Tarzan”.

Czekający na transport kolejowy partyzanci stacjonujący w Woli Grójeckiej zostali otoczeni przez oddział około 200 żołnierzy niemieckich, głównie żandarmerii.

Po zaciętej i nierównej walce, w zasadzce zginęło 32 partyzantów z I batalionu 2 Pułku Piechoty Legionów AK. Przeżyło (przedzierając się przez kordon obławy lub dostając się do niewoli) około 10 żołnierzy, a także oficerowie: „Tarzan”, „Krótki” i „Mruk”.

Co roku w drugą niedzielę lipca organizowane są uroczystości mające na celu upamiętnienie tego wydarzenia i oddanie hołdu poległym żołnierzom.

Wrześniowe spotkania na Wykusie

We wrześniu na Wykusie odbywają się spotkania poświęcone kultywowaniu pamięci o żołnierzach Armii Krajowej walczących pod dowództwem płk. Jana Piwnika „Ponurego” oraz mjr. Eugeniusza Kaszyńskiego „Nurta”.

Pierwsze wydarzenie organizowane jest w połowie września przez Stowarzyszenie Pamięci Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury”-„Nurt” pod nazwą Marsz Pamięci im. kpt. Leszka Zahorskiego „Leszka Białego”.

Drugie spotkanie odbywa się w okolicy 27 września w rocznicę powstania Polskiego Państwa Podziemnego. Na polanie wykusowej spotykają się uczniowie szkół mieszczących się na terenie powiatu starachowickiego. Spotkania organizowane są przez Szkołę Podstawową w Wielkiej Wsi im. Świętokrzyskich Partyzantów AK oraz Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy w Starachowicach.

Uroczystości w Olesznie i Chotowie

Pod koniec października 1944 r. niemieckie oddziały Wehrmachtu miały za zadanie zlikwidować partyzantów działających na prawym brzegu rzeki Pilicy. W skład jednostek niemieckich wchodziło 7 tysięcy żołnierzy wywodzących się z 4 Armii Pancerniej. W dniu 30 października 1944 r. stoczyły one walki z I batalionem 2 Pułku Piechoty Legionów AK, dowodzonym przez mjr. Eugeniusza Gedymina Kaszyńskiego „Nurta”.

Dzięki opanowaniu i przemyślanym rozkazom mjr. „Nurta” jego oddział wyszedł z bitwy zwycięsko. Śmierć na polu walki zebrała jednak swoje krwawe żniwo, zabierając ze sobą 11 partyzantów. Siedmiu z nich spoczywa dziś na cmentarzu w Olesznie.

Co roku Szkoła Podstawowa im. Armii Krajowej w Olesznie organizuje pod koniec października uroczystości upamiętniające bohaterską walkę żołnierzy 2 Pułku Piechoty Legionów AK.

Partyzancka Droga Krzyżowa

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX w. kombatancki i harcerze z Komendy Hufca ZHP w Starachowicach przy akceptacji Zarządu Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury”- „Nurt” przygotowali na Wykusie stację Drogi Krzyżowej. Pomysłodawcą był hm. Stefan Derlatka „Daniel”. Wiedzie ona po miejscach walki i grobach żołnierzy „Ponurego”, a kończy się przy Kapliczce Wykusowej przy obrazie Matki Bożej Bolesnej. Droga ta została oznaczona żółto-białym szlakiem.

Po raz pierwszy Partyzancka Droga Krzyżowa zorganizowana została 28 października 2000 r., a jej organizacją zajęły się: 2 Drużyna Harcerska im. gen. Mariana Langiewicza oraz 17 Drużyna Harcerska im. Ludmiły Stefanowskiej „Zjawy”.

Uroczystość organizowana jest każdego roku w dniu 28 października – w rocznicę III obławy podczas, której niemieckie oddziały SS zaatakowały ukrywających się w lesie partyzantów. Podczas zwycięskiej bitwy zginęło 35 żołnierzy Armii Krajowej. Spotkanie w przededniu Wszystkich Świętych i Dnia Zadusz nego jest okazją do duchowego przeżycia, oddania hołdu poległym partyzantom i modlitwy za Nich.

Policyjna Odznaka Zasługi im. Jana Piwnika „Ponurego”

Odrodzona w 1989 r. polska Policja potrzebowała wzorów do naśladowania. Po przemianach, jakie zaszły w naszym kraju, wychowanie młodych pokoleń stało się wspólną sprawą, aby młodzi policjanci realizujący się w służbie dla Polski otrzymali wyraźne punkty odniesienia, aby przybliżyć policję społeczeństwu, aby społeczeństwo widziało w policjancie obrońcę i sojusznika, którego siła leży nie tylko w sprawności fizycznej i bojowej, ale także w wyznawaniu takich wartości, jak uczciwość, odpowiedzialność, odwaga, mądra służba na rzecz bezpieczeństwa współobywateli, wartości, które żołnierzom „Ponurego” i „Nurta”, towarzyszyły w marzeniach o wolnej i sprawiedliwej Ojczyźnie.

W 1991 r. Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” – „Nurt” nawiązało porozumienie z kierownictwem Komendy Wojewódzkiej Policji w Kielcach, w wyniku którego Policja świętokrzyska przyjęła za swego patrona płk. Jana Piwnika „Ponurego”. 15 czerwca 1991 r. w Wąchocku Środowisko aktem erekcyjnym ustanowiło Odznakę Policyjną im. „Ponurego”.

Wizerunek oraz zasady nadawania Odznaczenia określa statut Kapituły Odznaczenia Policyjnego, stanowiący integralną część aktu erekcyjnego.

Pod aktem erekcyjnym podpisy złożyli członkowie powołanej Kapituły: Zdzisław Rachtan „Halny” (przewodniczący), Andrzej Kasten „Zulejka”, Edmund Rachtan „Kaktus”, Jerzy Oskar Stefanowski „Habdank”, Jerzy Szczerba „Mirt”, Marian Świderski „Dzik”, Zdzisław Witebski „Poraj”. Odznakę zaprojektował Andrzej Kasten „Zulejka”. Do roku 2020 odznakę wręczono 39 policjantom.

Uroczyste wręczanie Odznaki Zasługi odbywa się podczas dorocznych spotkań organizowanych przez Środowisko w rocznicę śmierci Komendanta Ponurego na Polanie Wykus.

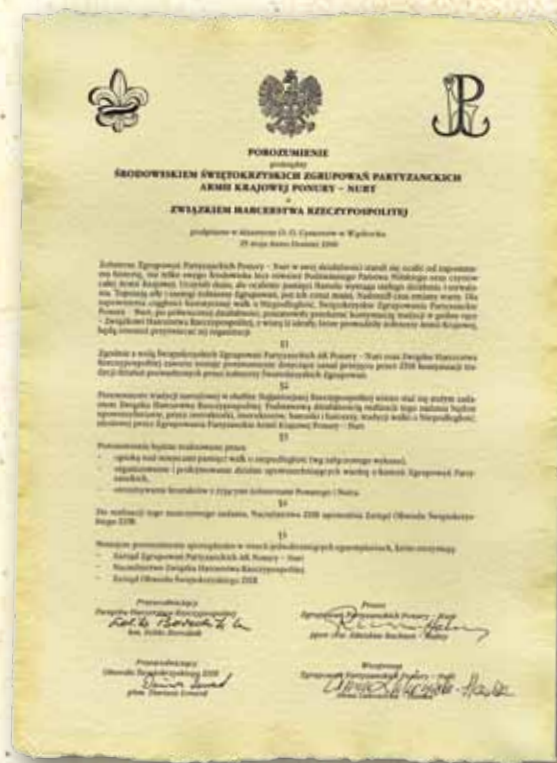

Kontynuacja działań Środowiska

W dniu 25 maja 1996 r. w Wąchocku w klasztorze oo. Cystersów Zarząd Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt” w osobie wiceprezesa hm. Anny Lubowickiej „Hanki” oraz przewodniczącego ZHR hm. Feliksa Borodzika i przewodniczącego Zarządu Obwodu Świętokrzyskiego ZHR phm. Dariusza Lenarda podpisał porozumienie, na mocy którego Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej przejął na siebie kontynuację działań prowadzonych przez Środowisko „Ponury” – „Nurt”.

W ten sposób formalnie ZHR stał się kontynuatorem tradycji żołnierzy Armii Krajowej jak również organizatorem uroczystości wykusowych.

Co roku poczynając od lat osiemdziesiątych XX w. podczas spotkań wykusowych dla harcerek i harcerzy organizowany jest Zlot Bratnich Drużyn, podczas którego młodzież harcerska uczestniczy w wędrowkach i grach poświęconych upamiętnianiu etosu żołnierzy Armii Krajowej.

Lasy Państwowe

Uroczystości na Wykusie to zaangażowanie wielu pracowników Lasów Państwowych, którzy co roku przygotowują teren na Wykusie do przyjęcia setek uczestników spotkania. To dzięki ich zaangażowaniu wykonywane są bieżące prace porządkowe, utrzymany jest odpowiedni stan techniczny infrastruktury technicznej na polanie.

Warte podkreślenia jest, że służba leśników na rzecz pamięci narodowej nie kończy się na jednorazowym, dorocznym działaniu. Pamiętajmy, że w rezerwacie Wykus znajduje się wiele miejsc pamięci oraz grobów poległych żołnierzy. Na co dzień opiekują się nimi leśnicy, remontując ogrodzenia, mostki, krzyże czy dbając o otoczenie.

Lasy Państwowe wspierają również, coroczne wydarzenia odbywające się w rezerwacie Wykusu mające na celu upamiętnienie żołnierzy „Ponurego” i „Nurta” organizowane podczas spotkań wrześnieowych czy Partyzanckiej Drogi Krzyżowej.

10 Świętokrzyska Brygada Obrony Terytorialnej im. mjr. cc. Eugeniusza Gedymina Kaszyńskiego „Nurta”

Decyzją Ministra Obrony Narodowej 10 Świętokrzyska Brygada Obrony Terytorialnej rozpoczęła formowanie od 1 stycznia 2018 r. Pierwszym dowódcą świętokrzyskich Terytorialsów był płk Artur Barański. Obecnie dowódcą 10 ŚBOT jest płk Grzegorz Motak.

Od samego początku formowania 10 ŚBOT realizuje porozumienie zawarte pomiędzy Dowództwem Obrony Terytorialnej a Światowym Związkiem Żołnierzy Armii Krajowej. Jednostka odwołuje się do tradycji 2 Pułku Piechoty Legionów AK. Brygada czyniła starania, żeby patronem świętokrzyskich Terytorialsów został mjr Eugeniusz Gedymin Kaszyński „Nurt”. W lutym 2019 r. minister obrony narodowej Mariusz Błaszczak decyzją nr 26/MON nadał 10 Świętokrzyskiej Brygadzie Obrony Terytorialnej imię majora Eugeniusza Gedymina Kaszyńskiego „Nurta”. Święto brygady zostało natomiast ustanowione na dzień 11 czerwca, w rocznicę pochówku prochów legendarnego „Nurta” na polanie Wykus.

Żołnierze 10 ŚBOT z dumą dziedziczą tradycję i wartości Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” i 2 pp Leg. AK. Podobnie, jak ich wielcy poprzednicy, stawiają na organizację struktur terytorialnych, budowę bezpieczeństwa lokalnego, umacnianie patriotyzmu i więzi wśród lokalnych społeczności.

Dzień 16 sierpnia 2020 r. wpisał się w historię tworzenia brygady. To w tym dniu 10 Świętokrzyska Brygada Obrony Terytorialnej im. mjr. Eugeniusza Gedymina Kaszyńskiego „Nurta” otrzymała sztandar wojskowy. Uroczystość wręczenia sztandaru odbyła się na Placu Wolności w Kielcach przed pomnikiem marszałka Józefa Piłsudskiego, w ramach obchodów 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej. Decyzję o jego nadaniu podjął Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda na wniosek ministra obrony narodowej Mariusza Błaszczaka. Sztandar wojskowy z rąk dowódcy WOT gen. dyw. Wiesława Kukuty odebrał dowódca świętokrzyskich Terytorialsów płk Grzegorz Motak.

Sztandar 10 ŚBOT w swojej symbolice odwołuje się do tradycji świętokrzyskich partyzantów Armii Krajowej. Na płacie sztandaru widnieje Znak Spadochronowy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, przedstawiający spadającego do walki orła. Pod znakiem umieszczony jest monogram „EK”, który odnosi się do inicjałów patrona Brygady. Umieszczony jest również wizerunek Matki Boskiej Bolesnej z Wykusu oraz odznaka pamiątkowa 10 Świętokrzyskiej Brygady Obrony Terytorialnej, w której widnieje symbol Polski

Walczącej z wpisanym weń świętokrzyskim jeleniem św. Emeryka (odznaką Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” – „Nuri”).

st. szer. OT Daniel Woś
10 Świętokrzyska
Brygada Obrony
Terytorialnej
im. mjr. Eugeniusza
Kaszyńskiego „Nurta”

Współpraca z samorządem

Od początku lat dziewięćdziesiątych gminy wspierają organizacyjnie uroczystości wykusowe. Początkowo wsparcia udzielały Gminy Wąchock, Bodzentyn oraz Suchedniów, później dołączył do nich Powiat Starachowicki, Gmina Starachowice oraz Samorząd Województwa Świętokrzyskiego.

Niewątpliwie zaangażowanie lokalnych samorządów było i jest wielkim wsparciem dla Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt”, harcerek i harcerzy Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej oraz Związku Harcerstwa Polskiego, wielu stowarzyszeń i instytucji w utrwalaniu etosu żołnierzy Armii Krajowej.

Współpraca z instytucjami i organizacjami

Wykus to wiele organizacji i instytucji, które są obecne w życiu Środowiska „Ponury” – „Nurt” oraz bieżącej współpracy przy działaniach upamiętniających etos żołnierzy Armii Krajowej.

W szczególności należy tu wymienić przedstawicieli Kościoła katolickiego, którzy co roku swoją posługą kapłańską pozwalają przeżywać uroczystości w zadumie i skupieniu.

Od wielu lat podczas uroczystości gościmy kompanię honorową Wojska Polskiego, organizacje młodzieżowe o charakterze paramilitarnym takie jak: strzelcy, orlęta, szkoły mundurów czy grupy rekonstrukcyjne.

Część wsparcia finansowego otrzymujemy od Urzędu ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych, Ministerstwa Obrony Narodowej, Instytutu Pamięci Narodowej oraz Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku-Kamiennej.

Podczas uroczystości nie możemy zapomnieć o młodzieży i szkołach, w szczególności tych noszących imię żołnierzy Armii Krajowej.

Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej
„Ponury” – „Nurt”

Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej
Obwód Świętokrzyski

Współfinansowane przez Samorząd Województwa Świętokrzyskiego

Publikacja wydana staraniem Obwodu Świętokrzyskiego Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej
i Środowiska Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt”.

Autorzy: Małgorzata Balasińska, Marek Jedynak, Konrad Jędrzejczyk, Wojciech Königsberg,
Michał Nowakowski, Rafał Obarzanek (red.), Edmund Rachtan, Miłosz Trukawka, Daniel Woś.

Zdjęcie na okładce: odsłonięcie kapliczki Matki Bożej Bolesnej na Wykusie, 15 IX 1957 r.,
fot. Tadeusz Ryłski „Ostoja”

Autorzy zdjęć: Stanisław Dudek, Katarzyna Kołodziejczyk, Anna Resiak, Anna Skibińska,
Lasy Państwowe, Policja Świętokrzyska, Miłosz Trukawka, fotolia.com – xamtiw, Zbigniew Pawelec,
Tadeusz Ryłski, Foto Felici (Rzym), Tadeusz Religa, Daniel Woś, BIP KG AK.

Skład, łamanie i druk: impresje.net

Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii
Krajowej „Ponury” – „Nurt”, ul. Słodowiec 1/29, 01-708 Warszawa,
kontakt poprzez stronę: www.wykus.pl

Jeżeli chcą Państwo wesprzeć działalność statutową Środowiska
można to zrobić wpłacając darowiznę na poniższe konto
42 1020 1097 0000 7602 0105 6241

ISBN 978-83-927345-5-0

9 788392 734550